Llengua Nacional

Núm. 116

3r trimestre del 2021 – any XXXI 6 €

El Faristol Català

La llengua ens agermana

Innovació, disseny, modernitat, cultura, art, història i tradició en un faristol únic i exclusiu

És una obra realitzada per l'artista Pere Casanovas, un dels grans mestres de l'escultura contemporània del nostre país, reconegut com "l'escultor dels escultors" per la seva llarga trajectòria fent realitat les obres de grans artistes com Antoni Tàpies o Jaume Plensa.

Una combinació en harmonia de metalls nobles i moderns, com l'alumini, l'acer, el bronce i l'or de 18 quirats en el pom, que li confereixen la rigidesa i l'elegància necessària per a esdevenir el suport més preuat per a les teves joies bibliogràfiques.

Una edició limitada de 1.714 exemplars, numerats i signats pel propi autor i acompanyats d'una certificació notarial. El pom es podrà personalitzar amb l'escut dels següents territoris: Andorra, Catalunya, les Illes Balears o València.

Perquè la llengua ens agermana

Artinnova | www.artinnova.cat | info@artinnova.cat | 651 388 685

Seguint el fil de l'actualitat

Com en editorials anteriors, anirem seguint el fil de l'actualitat pel que fa als temes lingüístics i, per extensió, literaris.

El 24 d'abril l'estudiós valencià Eugeni S. Reig publicava per internet el llibre *Les nostres comparances*, un recull de 3.500 modismes comparatius.

L'1 de maig el nostre consoci i col·laborador, el gironí David Pagès i Cassú, rebia el 35è Premi a la Normalització Lingüística i Cultural concedit per l'ADAC. El mateix dia sabíem que David Paloma i Mònica Montserrat havien publicat un llibre lúdic que té la llengua de Fabra com a fil conductor, ensems que el primer signava un altre volum sobre paraules pròpies d'Andorra. L'endemà un diari barceloní publicava el reportatge titulat «El risc de corregir el català dels altres. Filòlegs, lingüistes i professors analitzen els efectes de fer evidents els errors dels parlants». El 6 del mateix mes se sabia que el poeta valencià Marc Granell havia estat declarat 21è premi Joan Fuster a la trajectòria, que atorga l'AELC. L'11 de maig un diari entrevistava la tarragonina Olga Xirinacs, que celebrava vuitanta-cinc anys amb el títol que també en fa vuitanta-cinc de la seva obra: *Una bomba al jardí*. Al cap d'un parell de dies ens assabentàvem que la Generalitat de Catalunya i l'empresa cinematogràfica Netflix treballaven per ampliar els continguts en català, mentre que l'endemà havíem de lamentar que la web de preinscripció escolar de Barcelona i la de la Seguretat Social no reconeguessin el punt volat en la seva paperassa administrativa. El 17 del mateix mes ens alegràvem perquè més de 3.600 parelles lingüístiques s'han format al Centre de Normalització Lingüística de Manresa. En canvi, el mateix dia sabíem que un banc de Barcelona s'excusava amb la seva desconeixença del català per no pagar; sort que l'Audiència va condemnar tal entitat bancària. El 19 de maig es complien cinquanta anys de la mort de Ferran Soldevila, un dels principals historiadors catalans. El 22 del mateix mes teníem una decepció: el Tribunal Constitucional francès aigualia la nova llei sobre les llengües regionals. L'endemà el corrector lingüístic callussenc Jordi Badia, en una entrevista d'un diari manresà, alertava: «La llengua catalana es va assemblant més a la castellana». El 26 de maig Vilaweb publicava un article de Mikel L. Forcada fent veure els inconvenients de la recent reducció d'accents diacrítics per part a l'autoritat acadèmica en la pràctica de la traducció automàtica. El 29 del mateix mes tenien lloc a l'Estat francès diverses moblitizacions a favor de les llengües regionals; no hi faltà la de Perpinyà. També el mateix dia s'inaugurava a la Biblioteca de Catalunya una exposició en record de Joan Solà.

El dia 3 de juny M. Teresa Cabré era elegida nova presidenta de l'Institut d'Estudis Catalans. En una entrevista declarava: «Els mestres haurien de sortir de la facultat dominant millor la llengua», com també: «El primer repte és fer un diccionari pancatalà». El dia 11 de juny moria el filòleg menorquí, expert en toponímia, Juli Moll, nascut l'any 1947. L'endemà Maria Barbal rebia, a Tremp, la seva terra, el 53è Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i declarava: «El català torna a estar en una situació crítica.» L'endemà un diari barceloní, comentant un informe, titulava: «El català s'enfonsa als jutjats, malgrat els esforços». El 15 del mateix mes Imma Tubella guanyava el premi Nèstor Luján de novel·la històrica. L'endemà passat es presentava a l'Ateneu Barcelonès el llibre *Molt a favor*, en què set lingüistes proposen 57 maneres senzilles d'enfortir la llengua. El dia 21 de juny un diari de la ciutat comtal titulava: «Un 20% d'alumnes de la Catalunya del Nord estudien català. El vet del Constitucional francès a la immersió és un cop a la llengua. La Bressola i Arrels denuncien la situació». El mateix dia un altre rotatiu barcelonès titulava: «El còmic català es mou. Una col·lecció de novel·la gràfica, una revista de còmic i una nova subvenció estimulen el panorama de la historieta en català». L'endemà un important diari oferia aquest titular: «Presència "quasi nul·la" del català a HBO, Disney+ i Prime Video. El CAC denuncia també l'incompliment d'un 30% d'obra europea». I el mateix 22 de juny trobem el títol: «Àlvar Valls, premi Crexells per la novel·la sobre Verdaguer "Entre l'infern i la glòria"». I encara: «L'escriptora barcelonina Tània Juste guanya el Prudenci Bertrana». El 24 del mateix mes moria, a vuitanta-tres anys, Xavier Folch, editor de referència. Havia rebut la Creu de Sant Jordi. El 26 de juny un diari barceloní publicava els següents reportatges: «TikTok, un bri d'esperança per al català? Els joves "tiktokers" defensen la presència de la llengua catalana a la plataforma més popular» i «La Ludwig Band, bones notícies per al pop català». El dia 30, Roser Caminals, barcelonina resident als EUA, guanyava el premi BBVA Sant Joan.

Com es veu, notícies de signe divers. Que el lector en tregui les seves pròpies conseqüències.

Llengua Nacional 116

Editorial

Seguint el fil de l'actualitat 3

Any Triadú

Joan Triadú, el mestre que ens allibera. Joan Josep Isern 5

Sociolingüística

Del concepte de glotofàgia i la llengua entesa com a recurs polític subversiu i de resistència. Sheila Marín 9

Gramàtica

Notes disperses (V). Albert Jané 11

L'escriptura dels antropònims. Josep Ruaix 18

Fraseologia

Calcs de l'anglès en modismes comparatius. Carles Riera 24

Lèxic

Sobre el xampany i el cava. Albert Jané 29

Una casa d'entramat de fusta. Albert Jané 31

Divulgació

Bosch de la Trinxeria, sense fronteres. Andreu Salom. 34

Entrevista

Joaquim Arenas ens acosta a Joan Triadú. David Pagès 36

Juguem amb la llengua

Els palíndroms. Daniel Ruiz-Trillo 42

L'Associació

El tercer «parlem-ne!» virtual 44

Ressenya

Miralls i mirallets sagrats. Josep Ruaix 45

«Escriure, per a mi, és llegir, compartir, rumiar i opinar. També és, per damunt de tot, escriure en català. Perquè només amb la llengua ens sobreviurem, crec jo.»

Joan Triadú

Llengua Nacional

Publicació i administració
Associació Llengua Nacional
Registre d'Associacions núm. 12.842
Dipòsit Legal: B-35574-91
ISSN edició impresa: 1695-1697
ISSN edició impresa: 2696-7596

Adreça postal
C. de Sant Pere més Alt, 25
08003 BARCELONA
info@llenguanacional.cat
www.llenguanacional.cat
@LlenguaNacional
Associació Llengua Nacional

Direcció
Abel Carretero Ernesto

Sotsdirecció
Agnès Toda i Bonet

Edició
Joan Pau Batlle
revista@llenguanacional.cat

Disseny i maquetació
Maria Vilarnau

Impressió
Impremta Barnola, SL - Guissona

Junta de Govern de l'Associació
President: Abel Carretero
Vicepresidenta: Màriam Serrà
Secretari: Marc Sangles
Tresorera: M. Rosa Bayà
Vocals: Jaume Casassas, Albert Jané, Francesc Jutglar, Guillem Onyós, Sergio Sanchez i Agnès Toda i Bonet

Consell Assessor
Jaume Casassas, Albert Jané, Bernat Joan, Joan-Carles Martí, Carles Riera, Josep Ruaix i Marc Sangles

Portada
Maria Vilarnau

La redacció no s'identifica necessàriament amb les opinions expressades en els articles publicats.

Llengua Nacional és membre de l'APPEC i té el suport de Generalitat de Catalunya Departament de la Presidència

Joan Triadú, el mestre que ens allibera

Joan Josep Isern
Escriptor, crític literari i comissari de l'Any Joan Triadú

La commemoració del centenari del naixement de Joan Triadú i Font a Ribes de Freser el 30 de juliol de 1921 és una oportunitat esplèndida per a donar a conèixer la figura d'aquest patriota exemplar i, alhora, per a posar en valor tot allò que defensava i que, dissortadament, encara que potser en algun moment de la seva vida es podria haver pensat que entrava en fase de solució, és necessari que ho continuem defensant bo i mantenint la torxa ben enlaire i els ànims més reforçats i decidits que mai.

Com un dau de moltes cares —i amb bon joc a totes— la figura de Triadú abasta els àmbits de la pedagogia, la literatura, la defensa de la llengua catalana i l'activisme cívic i cultural; camps en els quals va excel·lir fins al punt que crec que no exagero gens si dic que podem considerar Joan Triadú com un dels referents ètics més potents que hem tingut a casa nostra en els darrers cent anys.

A Granollers, mestre adolescent

La primera manifestació pública de Joan Triadú la tenim en els primers mesos de 1938, quan, per necessitats de provisió de mestres a les escoles per a ocupar el lloc dels que mobilitzaven cap al front de guerra, la Generalitat va convocar un concurs al qual el jove Triadú, de setze anys, es va presentar amb la intenció principal d'alliberar els pares de la seva manutenció. El destí que li fou confiat va ser l'escola Ferrer i Guàrdia de Granollers, on va fer classe a minyons cinc o sis anys més joves que ell fins al final de la guerra, quan tot es va estroncar. I allí començarà també a practicar una de les seves passions: l'escriptura. Des del primer dia de classe va escriure un dietari que trigaria seixanta anys a sortir a la llum en forma de llibre —*Dies de memòria 1938-1940. Diari d'un mestre adolescent* (Proa, 2001)— i en el qual trobem en estat pur i sense vels el jove mestre carregat d'il·lusions davant d'una feina que el fascina. «Quan soc a l'escola treballant, a dins de classe, soc feliç», escriu el dijous 3 de novembre de 1938.

Triadú a l'acte inaugural de l'Any Fabra. Any 1968. Arxiu de la família Triadú

I continua amb unes quantes afirmacions que ja aleshores permeten d'albirar, a part de la seva indiscutible vocació per a l'ofici de mestre, que Triadú era home d'idees clares i conviccions fermes: «Sembla que una professió així ha d'omplir tota una vida al qui la sàpiga estimar. La vida a la classe es basa en el nervi del mestre, en el cor del mestre, en l'ànima del mestre, coses impalpables que han d'arribar als alumnes. La classe és el resultat d'una col·laboració constant. El mestre ha d'escalfar els refredaments; ha d'animar els desanimats; ha d'ajudar els reressagats, i ha de donar vida a la classe i fer-la agradable, engrescadora. Però per poder fer tot això, al mestre li cal una condició: estimar l'escola i estimar

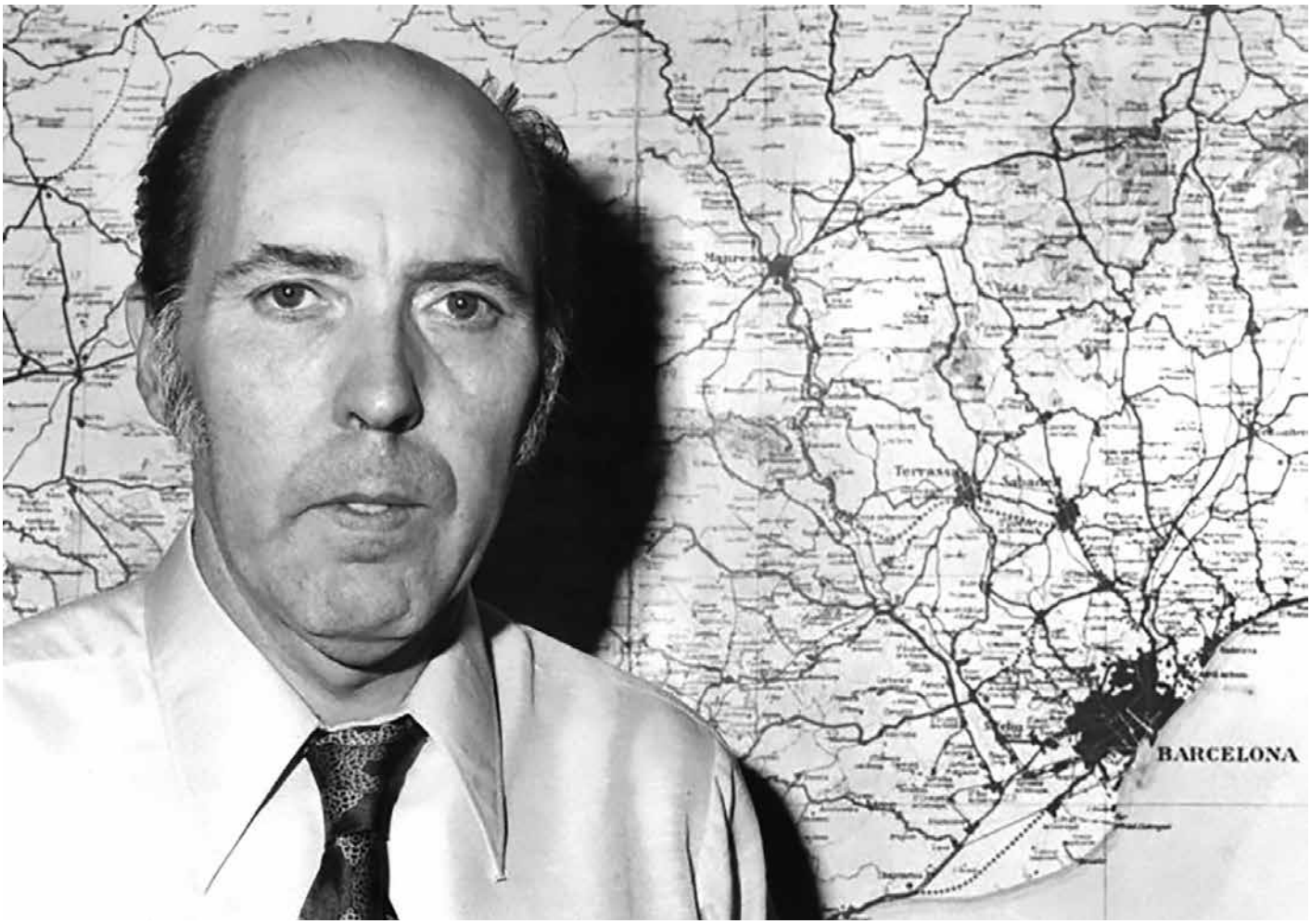

Triadú a la Delegació d'Ensenyament de Català. Any 1968. Arxiu de la família Triadú

els infants.» Un text que no dubto gens a definir-lo com a escrit en estat de gràcia (no serà pas l'únic) i que demostra que ja aleshores, amb disset anys, la dimensió pedagògica de la personalitat de Joan Triadú estava sòlidament fonamentada.

En aquest dietari, a més a més, s'hi inclou la descripció més directa i corprenedora que ha quedat del bombardeig que l'aviació feixista va fer sobre Granollers el dimarts 31 de maig de 1938 i que provocà una gran quantitat de morts i ferits —les bombes varen caure a les nou del matí, quan la gent era al carrer començant el dia—, a part de la destrucció gairebé total del centre històric de la ciutat.

Una vida escrita

La dècada dels anys quaranta és cabdal en la vida de Triadú. La comença amb el seu pas per la universitat entre 1939 i 1942, d'on sortirà amb la llicenciatura en Filosofia i Lletres, branca de Clàssiques, i continua dissortadament amb la ràpida irrupció de la tuberculosi que el novembre de 1942 el posarà a les portes de la mort. Després d'una intervenció a cara o creu va caldre un llarg període d'immobilitat al llit de casa i una convalescència encara més llarga —d'un any i mig— a Cantonigròs, respirant els aires secs i benèfics del Collsacabra. Una convalescència en el transcurs de la qual, a més d'escriure i de llegir tres llibres cada dia, organitza conjuntament amb Jordi Parcerisas, reclòs també per raons de salut, i amb la complicitat de Mn. Feliu Vila, rector del poble, la primera edició del Concurs Parroquial de Poesia el dia de Sant Roc de 1944. Una trobada literària discreta i modesta els primers temps però que va créixer i durar sense interrupcions fins al 1968, un període de vint-i-cinc anys exactes en el transcurs del qual pel petit poble de Cantonigròs va passar la nòmina d'escriptors en llengua catalana al complet: Foix, Espriu, Riba, Sarsanedas, Capmany, Pedrolo, Espinàs, els Manent, Llor i un llarguíssim etcètera.

Ja recuperat de la malaltia, el maig de 1946 el seu nom apareix en el número inaugural de la revista *Ariel*, fundada per Josep Palau i Fabre, Xavier Romeu, Miquel Tarradell, Joan Triadú i Frederic-Pau Verrié, i en el número següent, el de juliol, es publica el primer article de crítica literària signat per Joan Triadú. El titula «El respir de la veu llunyana» i parla de Narcís Oller, a qui, en la primera frase del text, ja defineix com «un novel·lista amb arquitectura». La deessa fortuna encara li reservava un altre

període de poques obligacions i intenses lectures, en aquest cas a la Universitat de Liverpool, on va impartir un lectorat de català entre octubre de 1948 i juny de 1950, data en la qual torna a Catalunya amb una esplèndida collita de feina enllestida a la maleta: les dues antologies —de contistes 1850-1950 i de poesia 1900-1950— que l'editorial Selecta va publicar per Sant Jordi de 1951 i que varen desencadenar la primera gran controvèrsia literària de la postguerra, tant a l'interior com a l'exili.

Després d'aquell debut a *Ariel*, uns quants milers de textos entre articles, conferències, pròlegs, comunicacions, ponències i altres aportacions a un munt de publicacions, de les quals destaco, perquè varen ser les capçaleres on Triadú es va estar més temps com a col·laborador habitual, les revistes *Forja* i *Serra d'Or* i el diari *Avui*, en el qual va escriure entre el mes d'abril de 1976 i l'octubre de 2010, quan, de manera pòstuma, li varen publicar el darrer article que havia enllestit tres dies abans del seu traspàs.

El mestre, l'alliberador: Riba

Seguint la petja del seu admirat Carles Riba, que en una carta adreçada l'octubre de 1951 a un grup de poetes del Seminari de Vic explicava que mestre és «aquell que ens allibera, tornant-nos a la realitat de nosaltres mateixos i de les coses», Joan Triadú va entendre des del primer moment que «la pedagogia no s'acaba mai i té, com deia Maragall de la poesia, virtuts inconegudes» i que, per tant, «quan defineixo el mestre com una persona de cultura, em refereixo a la seva disposició, sempre en actiu, per adquirir coneixements generals sobre qualsevol aspecte del saber humà i de fer l'esmentada adquisició sense pretendre aprofundir en el tema [...]. És a dir, no hi ha mestre si no hi ha l'anomenada cultura general. D'aparença, tots els mestres titulars en tenen, de cultura general, però cal que la tinguin dinàmica, renovada constantment i no estacionària, tranquil·la, un punt superior». Segur que és per això que, quan m'he trobat amb algun antic alumne de les classes de literatura de Joan Triadú, he pogut constatar que en la majoria dels casos aquelles sessions havien quedat gravades en el seu record com a experiències de difícil oblit.

L'actitud personal de Carles Riba va ser també una de les principals referències pel jove Triadú, que l'any 1945 va conèixer l'autor de les «Estances» a través de Josep Palau i Fabre. Albert Manent ho va explicar molt bé quaranta anys després: «El ribisme volia dir rigor moral, severitat literària, antifolklorisme, una lluita aclaparadora per la cultura, un viure modest, poc folgat, només de les lletres i sense escarafalls» (Albert Manent, *El Molí de l'Ombra*, Edicions 62, 1986).

I per arrodonir aquest apartat val la pena de recuperar la descripció que Joan Triadú fa del Riba poeta: «Riba bandeja la ironia, l'humor fàcil i el cinisme, la poesia sense sofriment, les frívoles aventures de la facilitat, el joc dels conceptes i el popularisme sense amor propi. Tota la seva obra tendeix a la dignificació del poeta» (Joan Triadú, *Antologia de la poesia catalana 1900-1950*, Selecta, 1951).

La llengua nacional

L'activitat literària i la de mestre i pedagog són dues de les cares d'aquell dau a què feia referència en començar aquestes ratlles i que quedaria incomplet sense la cara dedicada a l'activisme cultural i a la defensa de la llengua. Potser és en aquest aspecte on cal que mantinguem avui ben viva la lluita de Triadú. En un opuscle publicat per la Institució de les Lletres Catalanes arran de ser declarat Escriptor del Mes d'octubre de 1993 —un text titulat «Qui soc i per què escric» i que és un altre dels que considero que estan escrits en estat de gràcia—, diu: «Escriure, per a mi, és llegir, compartir, rumiar i opinar. També és, per damunt de tot, escriure en català. Perquè només amb la llengua ens sobreviurem...»

Aquest és, doncs, el llegat que ens deixa Joan Triadú en el centenari del seu naixement. Una commemoració que no té gens d'exercici arqueològic o memorialístic, perquè els valors que ell defensava continuen en perill ara mateix. És a dir, el català com a llengua pròpia de Catalunya, l'escola plenament catalana en llengua, actituds i continguts, el rigor, l'exigència i la recerca constant de l'excel·lència i una cultura sense subordinacions, que no hagi de demanar perdó ni

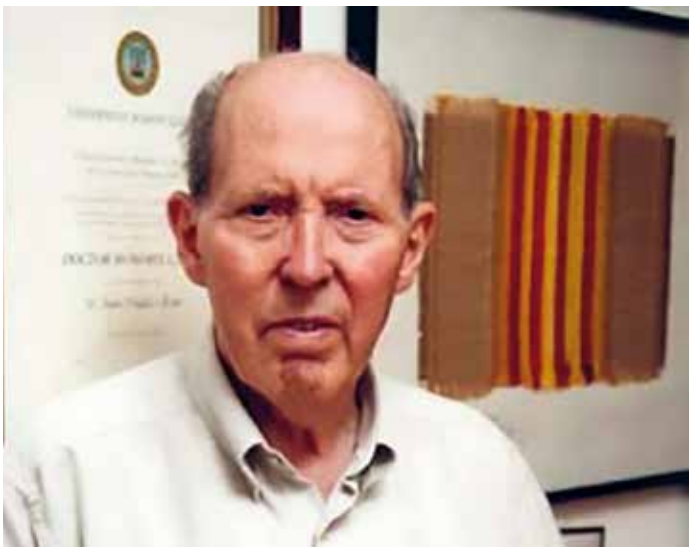

Joan Triadú a casa seva. Arxiu de la família Triadú

permís a ningú per a existir. També un feinejar constant lluny de l'auto-odi (gairebé el nostre esport nacional), de la complaença, dels cosmopolitismes mal entesos i de les falses equidistàncies que, a l'hora de la veritat, sempre acaben decantant-se cap a la mateixa banda: l'altra.

Acabo amb dues frases d'aquesta vida escrita de Joan Triadú, l'home que descobrim com un adolescent ple d'il·lusions a Granollers on fa de mestre i l'home esperançat que molt pocs anys abans de la seva mort escriu unes *Memòries d'un segle d'or* carregades d'optimisme positiu i engrescador, ni bufanúvols ni ingenu, d'home que creu en el potencial de les persones i en la força del país:

«Tot ho he après fent de mestre. Ho veig clar. Però la llum, diu Goethe, crema i molts la temen i ens volen en la foscor» (*Diari d'un mestre adolescent*).

«Estic d'acord amb allò d'"entre tots ho farem tot", però cal fer-ho bé» (*Memòries d'un segle d'or*).

GENERALITAT DE CATALUNYA

COM el senyor JOAN TRIADÚ I PONT
Mestre, hagi provat conèixer gramaticalment el català i ésser apte per a ensenyar aquesta llengua a l'Escola Primària;

PER TANT, se li lliura la present certificació als efectes del Decret de la Generalitat de Catalunya del 18 de setembre del 1936 i de l'Ordre del 9 d'octubre del mateix any.

Barcelona, 1 d' octubre del 1938.

Vist i plau:
El Sots-Secretari de Cultura,

El Director general
d'Ensenyaments de Català,
Pompeu Fabra

Núm. de Registre 1.037

Títol de Joan Triadú de Professor de Català, signat per Pompeu Fabra, el mes d'octubre del 1938. Arxiu de la família Triadú

Joan Triadú a classe. Arxiu de la família Triadú

Del concepte de «glotofàgia» i la llengua entesa com a recurs polític subversiu i de resistència

Sheila Marín i Garcia
Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans de la Universitat de Barcelona

Les llengües majoritàries i dominants són defensades habitualment sota el paraigua de la modernitat i el progrés. Les llengües regionals o minoritzades, en canvi, són vistes com a fenòmens del passat tradicionalista i fins i tot reaccionari. Així, el progrés social s'obre camí a través de les llengües dominants a nivell mundial, en un altre fenomen dependent de la deriva globalitzada que domina el quefer general d'aquest segle XXI.

El progrés social s'obre camí a través de les llengües dominants a nivell mundial, en un altre fenomen dependent de la deriva globalitzada que domina el quefer general d'aquest segle XXI.

Sorgeix, aquí, un camp de treball, el de la sociolingüística del conflicte, que veu la lluita entre llengües dominadores i dominades com a conflicte social. Seguint una lògica foucaltiana, aquesta dominació, progressiva i subtil en l'actualitat, respon a una violència simbòlica de les classes dominants que no necessiten exercir la violència física explícita per mantenir el seu poder hegemònic.

L'obra *Lingüística i colonialisme. Breu tractat de glotofàgia*, de Louis-Jean Calvet (1974), ha esdevingut un referent en l'estudi del colonialisme lingüístic. L'autor parla de «glotofàgia» per definir processos i dinàmiques que varen fer servir els colons per tal de minoritzar i fer desaparèixer les llengües indígenes originàries; la imposició de poder i dominació a través de la llengua dels colonitzadors. Calvet parla de l'establiment de relacions piramidals i jerarquitzades entre llengües i argumenta que la teoria lingüística va estar al servei de la política colonial de l'època (entre els segles XVI i XIX). Així, conceptes teòrics desenvolupats pels lingüistes donaven suport ideològic a les pràctiques colonialistes. Paradigmàtica és la distinció teòrica entre «dialecte» i «idioma», sorgida sota aquesta ideologia colonial.

L'autor comença a parlar de llengües «dominants» i «dominades», una distinció que s'ha presentat en el marc teòric de la sociolingüística crítica. Calvet prefereix utilitzar el concepte d'«organització social lingüística» en lloc del de llengua, per parlar de la seva dimensió de superestructura. Aquest concepte d'«organització social lingüística» fa referència als

efectes que el poder té sobre la llengua (concepte d'estudi principal de la sociolingüística crítica).

La llengua pot esdevenir una dinàmica d'exclusió social a través del colonialisme lingüístic que explica Calvet. És mitjançant aquesta idea que s'entén la categorització de les llengües com a superestructures. El colonialisme lingüístic té, segons Calvet, dues vies d'acció: d'una banda, trauria la llengua que ha de ser dominada de les esferes de poder; d'altra banda, també seria necessari expulsar d'aquestes esferes de poder els parlants d'aquesta llengua.

La llengua pot esdevenir una dinàmica d'exclusió social a través del colonialisme lingüístic que explica Calvet.

Calvet diferencia, també, entre dos tipus de glotofàgia. La primera seria vertical, ja que fa referència a la classe social. Així, es començaria a observar la desaparició o l'abandó progressiu de la llengua dominada en les classes socials altes. Per tant, de mica en mica, la llengua originària quedaria relegada a les classes baixes, i això trauria estatus cultural a l'idioma. Posteriorment, vindria la glotofàgia horitzontal, que ja no tindria a veure amb qüestions de classe, sinó geogràfiques, que estén el domini de la llengua dels colons arreu del territori.

Interessant és també l'anàlisi que fa l'autor del concepte de «préstec lingüístic». Des de les teories lingüístiques hegemòniques, es justifica el préstec de llengües dominants a les llengües indígenes en tant que s'entén que aquestes últimes són incapaces d'explicar el món modern a través del llenguatge; així, necessiten agafar prestats vocables de la llengua dominant. D'altra banda, l'autor assenyala que quan el procés és a la inversa, aquestes teories tradicionals no qualifiquen de mancades o incapaces les llengües dominants que extreuen vocables de llengües minoritàries. Aquest seria un exemple paradigmàtic de com les explicacions lingüístiques estan basades en la ideologia colonialista.

Finalment, Calvet fa una proclama defensant que la qüestió lingüística no pot ser relegada a un segon terme davant la lluita política; ans al contrari, l'autor considera que si es posterga la lluita lingüística, aquesta serà abandonada i ningú no se'n farà càrrec *a posteriori*. Critica els posicionaments d'esquerres per haver descartat els problemes lingüístics en els idearis revolucionaris i llibertaris. De fet, Calvet defensa que les llengües originàries dels colonitzats han de ser una arma política subversiva, de resistència.

Proposo recollir aquesta última idea, i utilitzar la defensa de la nostra llengua com a acció política de resistència. Som-hi!

Notes:

- Es parla de llengua «minoritzada» i no de «minoritària» per explicitar el fet que no són idiomes parlats per un grup reduït de persones (de vegades, també és així), sinó que són llengües que han patit processos de dominació per part d'altres idiomes més potents, i que el seu ús i la seva disseminació geogràfica, doncs, han quedat reduïts.

- «Glotofàgia» és un concepte equivalent al de genocidi lingüístic.

Notes disperses (V)

Albert Jané
Institut d'Estudis Catalans

El terme correlatiu de *no tant* no és *sinó* sinó *com*. Per conseqüent, no és admissible una construcció com **Abusava de les begudes alcohòliques, no tant del xampany sinó del conyac,* avui, lamentablement, força habitual. La construcció correcta és *Abusava de les begudes alcohòliques, no tant del xampany com del conyac.* No tan habitual, però igualment inadequat, és l'ús de *ans* com a terme correlatiu de *no tant:* ... *no es troba tant en la literalitat de les declaracions negatives sobre la vida o l'amor que sovintegen en aquets textos, ans en la forma intensament crua ...* (Ítaca, 33, p. 94). Observem, i això és ben lícit, la situació del verb entre *no* i *tant.*

Sembla força clar, i dit amb tota la cautela, perquè potser no tothom ho admetria, que no és igual *No va governar fins **els** darrers anys de la seva vida* i *No va governar fins **als** darrers anys de la seva vida.* Aquestes dues construccions es podrien parafrasejar de la manera següent: «No fou sinó els darrers anys de la seva vida que va començar a governar» i «Va deixar de governar abans dels darrers anys de la seva vida». Anàlogament, *No van treballar fins **el** dia set* «El dia set es van posar a treballar» i *No van treballar fins **al** dia set* «Uns dies abans del dia set ja van plegar».

Es poden fer moltes especulacions de caràcter filosòfic sobre ser i tenir. N'hi ha que diuen que val més ser que tenir. Qui sap.

El verb *fer*, precedit per l'adverbi *ja*, s'usa en una frase que no veiem recollida en cap repertori lexicogràfic: *Amb això ja faig, Amb deu euros ja farem.* És ben clar que vol dir que en tindrem prou. Vet ací un exemple textual: *No, Jep, amb el que jo porto ja farem* (*Cavall Fort*, núm. 14, desembre de 1962, p. 16).

La traducció literal de l'expressió llatina, molt habitual, *hic et nunc* és *aquí i ara*. Però en català es diu *ara i aquí,* i no seria gens encertat de subjectar-se a la literalitat esmentada.

Recordem els versos de la famosa, i bellíssima, poesia popular «El comte l'Arnau»: *Tota sola feu la vetlla, / muller lleial? / Tota sola feu la vetlla, / viudeta igual? / No la faig jo tota sola, / comte l'Arnau, / no la faig jo tota sola, / valga'm Déu val.* Avui, en lloc de *tota sola* n'hi ha molts que dirien *en solitari,* i serien capaços de justificar la seva preferència adduint que no vol dir ben bé el mateix. No hi ha dubte que la primera solució és molt més genuïna.

I tant! és el contrari de *I ara!* En lloc de *I tant!* ara n'hi ha que diuen *Com no!,* i en lloc de *I ara!* diuen *Què va!,* substitucions que considerem, totes dues, inadmissibles.

L'oració *Quan ho va saber?* té dos valors diferents, que es poden comparar, o homologar, amb els valors respectius de les oracions *Per què no va venir?* i *Perquè no va venir?* Si diem *Quan ho va saber?* amb un valor anàleg, i amb la mateixa entonació, que *Per què no va venir?* preguntem en quin moment ho va saber, talment com en l'oració anàloga preguntem per quin motiu no va venir. I si diem la mateixa oració amb el segon valor, pronunciada amb una altra entonació, preguntem si aquell fet que se'ns acaba de reportar va tenir lloc en el moment en què ho va saber, talment com si diem *Perquè no va venir?* preguntem si el fet que no hagués vingut va ser la causa d'allò que se'ns acaba d'explicar. La diferència d'entonació no és normalment representable gràficament. Amb el segon valor, és a dir, *Perquè no va venir?*, es caracteritza per una intensitat molt destacada en l'última paraula. Amb el primer valor, que és el més usual, una pronúncia emfàtica podria tenir un reflex gràfic amb una simple coma: *Quan, ho va saber?* i *Per què, no va venir?*

Es poden fer moltes especulacions de caràcter filosòfic sobre ser i tenir. N'hi ha que diuen que val més ser que tenir. Qui sap. El cas és que, molt sovint, no es tracta sinó d'una simple qüestió lingüística, Això és: la diferència entre ser i tenir depèn de l'expressió lingüística consagrada per l'ús en cada llengua.

En català és més usual *tenir força* que *ser fort,* i, contràriament, és més usual *ser intel·ligent* que no pas *tenir intel·ligència.* Entre *ser molt ric* i *tenir molts diners* sembla que hi ha empat.

No insistirem mai prou en la conveniència de no cedir a la influència del castellà, que ens fa prescindir dels pronoms dits adverbials, *en* i *hi*, i recórrer a altres solucions, com és ara el grup format per una preposició més un pronom fort de tercera persona: **No em dedico a ella* per *No m'hi dedico*. Però també cal dir que no hem d'obeir a la llei del pèndol, i rebutjar sistemàticament aquesta combinació, especialment quan el pronom fort designa una cosa inanimada. Cal tenir en compte, entre altres, els fets següents: *a*) Els pronoms febles demanen un verb, sense un verb el seu ús no és possible. Si ens demanen de qui parlen, hem de dir *D'ell*, no podem pas dir *En. b*) Hi ha un temps verbal, el participi passat, que no admet el pronom feble. Podem dir *Dedicar-hi* (infinitiu) i *Dedicant-hi* (gerundi), però no **Dedicat-hi*. Hem de dir *Dedicat a ell*, tant si el pronom es refereix a una persona com a una cosa: ... *en cert mots ... la pronunciació d'un altre mot emparentat amb ells* ... (Fabra, 1956, p. 8). *c*). Els pronoms febles no tenen valor remàtic, no admeten la focalització. Així, no és igual *En parlen* i *Parlen d'ell. En parlen* vol dir «No el silencien», o sigui que focalitzem el verb. En canvi, si diem *Parlen d'ell*, focalitzem el complement i, doncs, volem dir «Parlen precisament d'ell, no d'una altra persona».

Hi ha mots que tenen més d'un antònim, i n'hi ha que semblen no tenir-ne cap.

En principi pot sobtar que al costat de *Ens va ensenyar el llibre que li havien regalat* escrivim *Ens va ensenyar aquell llibre i ens va dir que l'hi havien regalat,* amb *l'hi* en lloc de *li.* L'explicació, tanmateix, és ben clara. En el primer cas, *li* vol dir, simplement, «a ell» (o «a ella»), i el complement directe hi és representat pel terme relatiu *que.* En el segon cas, en canvi, el mot *que* no és un relatiu sinó un terme conjuntiu, que es limita a enllaçar les dues oracions, i el conjunt *l'hi* és la combinació normal de *el,* el pronom acusatiu de tercera persona del singular, i el datiu *li,* esdevingut *hi,* com és normal, en contacte amb un pronom acusatiu. Comparem: *Els vaig ensenyar el llibre que* ***m****'havien regalat* i *Els vaig ensenyar aquell llibre i els vaig dir que* ***me l****'havien regalat.*

El pronom *hi* no té el mateix valor en dues oracions com *A casa no hi caben* i *A casa no hi estan d'acord.* En la primera, *hi* vol dir «a casa», i en la segona vol dir «en allò de què és qüestió, de què parlem». En el primer cas podríem parlar de semilexicalització del pronom, que té lloc amb verbs com *ésser* o *cabre* quan el complement que representa apareix situat davant el verb. Si no, diríem *No caben a casa.* Anàlogament, tenim *A casa no hi són mai* però *No són mai a casa.* En el segon cas, *a casa* és una frase adverbial que, com diria la professora Rigau, es tenyeix de subjecte. La paremiologia ens forneix una munió d'exemples d'aquest fet: *A Agullana carden la llana, A Alcarràs mengen les sopes amb un cabàs, A Cantallops porten esclops, A Tarragona manxen, i a Reus enganxen*.

Hi ha mots que tenen més d'un antònim, i n'hi ha que semblen no tenir-ne cap. Així, *morir,* per exemple, en té dos, *néixer* i *viure*; en canvi, no sabríem pas dir quin és l'antònim de *boig,* i la idea s'ha d'expressar d'una manera perifràstica. Podem considerar que *blanc* i *negre* són antònims, però no és concebible que en puguin tenir mots com *vermell, groc, verd, blau,* etc. El capítol III del llibre bíblic dit *Eclesiastès* (o *Cohèlet*) ens explica que hi ha un temps per a cada cosa, i esmenta tot un seguit, amb l'antònim corresponent: néixer i morir, plorar i riure, callar i parlar, estimar i odiar, esquinçar i cosir, etc. Però també diu que hi ha un temps per a abraçar (o d'abraçar), mot clarament desproveït d'antònim. La *Vulgata* ho resol dient *Tempus amplexandi et tempus longe fieri ab amplexibus.* I les nostres versions de la Bíblia ho resolen de la manera següent: *Temps per a abraçar i temps per a allunyar-se de les abraçades* (Fundació Bíblica Catalana), *Temps d'abraçar i temps d'allunyar-se de les abraçades* (Bíblia de Montserrat), *Un temps d'abraçar i un temps d'estar-se'n* (Bíblia Interconfessional).

El nostre diccionari normatiu, el DIEC2, ja admet el mot *col·lectiu* usat com un substantiu: «Conjunt de persones que tenen alguna cosa en comú». Es tracta d'una realitat relativament recent, però, en els darrers temps, amb una notabilíssima freqüència d'ús. Aquest fet ha mig invalidat l'ús del mot *col·lectiu* amb el seu primitiu valor com a adjectiu, i ha donat naixença, com a substitut, al neologisme *grupal,* que, de moment, encara no ha accedit al diccionari. Potser un dia hi accedirà. Sigui com sigui, ens sembla clarament preferible *Formaven un grup amb un gran sentit col·lectiu* a *Formaven un col·lectiu amb un gran sentit grupal*.

Un cert temps enrere era molt habitual parlar del *cop privat*, en una època en què, malauradament, les

baralles de carrer eren molt freqüents. Dels lluitadors i boxadors professionals i, en general, de les persones excepcionalment robustes, es deia que tenien el cop privat, és a dir, que tenien prohibit de barallar-se, car un cop de puny dels seus podia tenir conseqüències molt greus. No veiem que aquesta locució, *tenir el cop privat,* figuri en cap repertori. En italià, del cop privat en diuen *il pugno proibito,* tal com hem llegit en la novel·la *La romana,* del famós escriptor Alberto Moravia.

Avui és força usual la locució *de totes totes,* que no ens sembla gens genuïna, i que no ens decidiríem pas a admetre. Amb el seu valor tenim una locució tan castissa i tradicional com *tant sí com no*, de la qual molts, inexplicablement i lamentablement, sembla que hagin prescindit. Absent del DGLC, el DIEC2 la recull amb la definició «costi el que costi, de tota manera».

Amb el mateix valor tant podem dir *Prohibida l'entrada* ***dels*** *menors* com *Prohibida l'entrada* ***als*** *menors.* Analitzem les dues frases d'una manera diferent, però el significat és exactament el mateix. En el primer cas, *dels menors* és el complement determinatiu de *l'entrada*. I en el segon, *als menors* no depèn de *l'entrada* sinó de *prohibida*: és el seu complement indirecte o datiu. Les dues oracions es podrien segmentar de la manera següent: *Prohibida / l'entrada dels menors* i *Prohibida l'entrada / als menors.* Un cas en certa manera equiparable seria *Van treure / la roba de l'armari* (genitiu) i *Van treure la roba / de l'armari* (ablatiu), amb la diferència que en aquest cas totes dues solucions demanen la mateixa preposició.

El substantiu *préssec,* a més de designar el fruit del presseguer, designa també l'irritant i sovint inevitable forat que se'ns fa al taló dels mitjons, sovint motiu d'injustificada irrisió. Es tracta d'un ús molt generalitzat, vivíssim, que no apareix, però, com caldria, en cap repertori lexicogràfic. En canvi, la locució *fer el préssec* «deixar-se enredar, caure en el ridícul», que el DGLC no recollia, apareix ja en el DIEC2 i en repertoris de frases fetes.

En el seu manual *Català/2* (p. 75) Josep Ruaix explica que *Aniré amb el tren fins a Mataró* no es pot reduir a «*Hi hi* aniré», sinó solament a *Hi aniré amb el tren,* o *Hi aniré a Mataró*. Creiem que s'hi podria afegir que també s'ha de considerar viable *Hi aniré,* amb un doble valor del pronom adverbial: «amb el tren fins a Mataró». Les següents frases de diàleg ens semblen inobjectables: *Jo vaig anar amb el tren fins a Mataró. –També hi vaig anar jo*. El pronom *en* s'usa també habitualment amb un doble valor: *Ahir vaig treure cent euros del banc i demà en trauré cent més*.

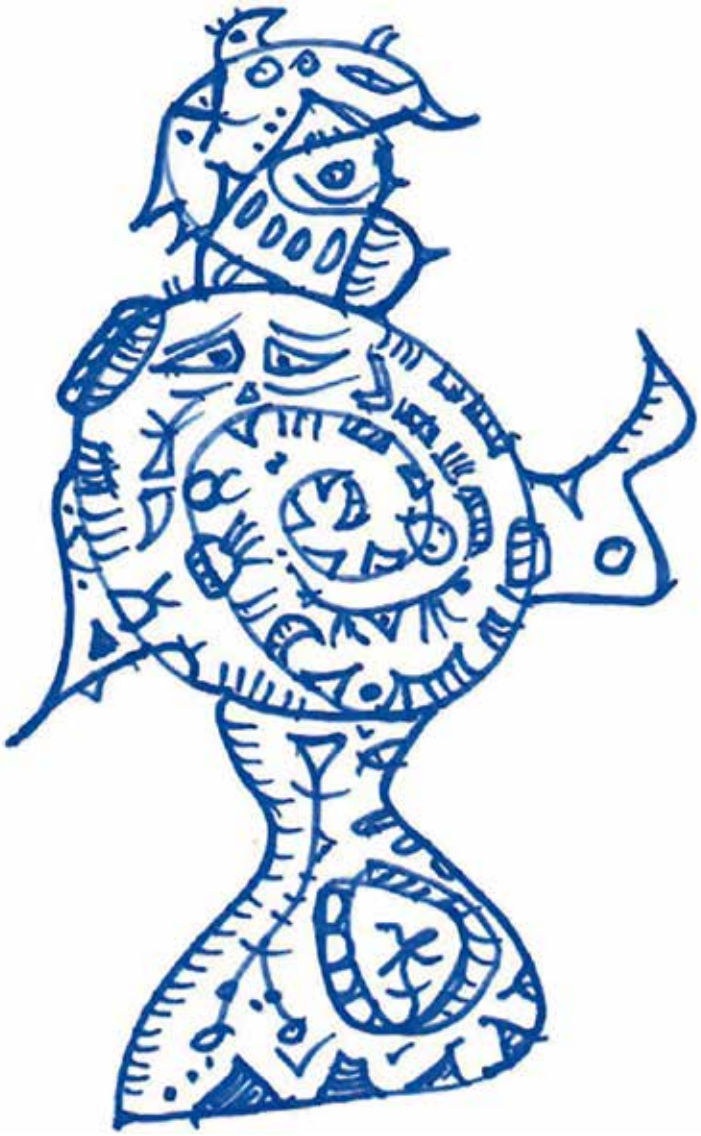

Està ben establert que una oració com *Li ho van dir i no en va fer cas* no es pot reduir a *Li van dir i no en va fer cas,* encara que en registres informals sembla tolerable *L'hi van dir i no en va fer cas.* Però *Se li va dir i no en va fer cas* és una construcció impecable, absolutament correcta, que, induït pel que hem dit anteriorment, hom voldria a vegades corregir amb l'addició del pronom *ho,* amb el resultat, doncs, de *Se li ho va dir i no en va fer cas,* totalment inadmissible. I és que cal tenir en compte que el pronom *es* impersonal (no reflexiu) no admet en cap cas la combinació amb el pronom neutre *ho.* Si diem, per exemple, *Això crema*, a continuació hi podem afegir *S'ha d'agafar amb un drap,* no **S'ho ha d'agafar amb un drap.* Comparem *Se li va dir* amb *Se'm va dir, Se't va dir, Se'ns va dir* i *Se us va dir*, en què es veu ben clara la impossibilitat d'afegir-hi el pronom neutre *ho.*

Transcrivim un paràgraf de la gramàtica de Pompeu Fabra de 1956 (p. 138): «Els verbs derivats de noms i d'adjectius pertanyen tots a la primera conjugació o a la tercera model IIIa (V. § 50). Molts d'ells, alhora que

prenen una de les dues terminacions *ar* o *ir,* s'adjunten un prefix.» Alguns tractadistes, com el recordat col·lega Jaume Vallcorba, sostenen que els termes quantitatius, com *alguns, tots, molts,* etc., ja tenen valor pronominal o anafòric i que, per tant, és innecessari i superflu, i fins i tot, potser, no acceptable, de reforçar-los amb un pronom fort. És, certament, una afirmació que val la pena de tenir en compte, però que també cal relativitzar. En el paràgraf de Fabra anteriorment transcrit, tenim en primer lloc, efectivament, *pertanyen tots*, i no *pertanyen tots ells*, però a continuació *molts d'ells,* amb el reforç del pronom fort. Hi pot haver, és cert, un punt d'arbitrarietat en aquesta doble solució, però també es pot admetre fàcilment que en el segon cas, *molts d'ells*, a causa de l'allunyament de l'antecedent, el quantificador sollicitava un reforç pronominal, que en alguns casos pot arribar a ser imprescindible. Afegim-hi uns quants exemples de l'ús d'un quantificador amb el valor anafòric reforçat amb un pronom fort de tercera persona poats en els textos d'escriptors ben qualificats: *Però notí en quasi tots ells un moviment penós, continu* (Carles Bosch de la Trinxeria, *Records d'un excursionista,* p. 99), *Tots aquests francesos* [...] *que resideixen a Tahití, molts d'ells per força...* (Josep M. de Sagarra, *La ruta blava,* p. 121), ... *d'aquestes peces, per la dificultat de datació que totes elles –obres generalment anònimes– presenten ...* (Ramon Aramon i Serra, *Estudis de llengua i literatura*, p. 91), *Condescendeixo a qualificar alguns d'ells* [libres], *de bastant notables* (Salvador Espriu, *Les roques i el mar, el blau*, p. 153).

La mateixa arbitrarietat que, en alguns casos, trobem en l'ús del gènere gramatical, el masculí i el femení, es dona també en el nombre, el singular i el plural.

És ben sabut que la llengua rebutja la combinació dels pronoms febles *hi* i *ho.* Fabra fa observar, simplement, que hom recorre a vegades a la substitució de *ho* per *l'* (1956, p. 73). Josep Ruaix (*El català / 2*, p. 79) és més explícit: «El pronom *ho* és reemplaçat per *l'* davant l'adverbial *hi*: *Li he dit que posés això a l'armari i no l'hi ha posat* (*l'hi = això a l'armari*).» Potser no seria desencertat d'afegir-hi que sembla admissible una solució prou habitual com ... *i no ho ha posat,* amb la circumstància de lloc sobreentesa, tal com s'esdevé en tants i tants casos: *Si els busques a l'armari els trobaràs.* Notem, encara, que algun verb, com és ara *desar*, ja inclou la idea de lloc.

El verb *entendre,* usat intransitivament, demana (avui es diu selecciona) un complement d'objecte regit per la preposició *en,* el qual es pot reduir, com és normal, al pronom *hi*: *Diu que entén molt en economia però em sembla que no hi entén gens.* Avui és força usual, amb aquest verb, l'ús de la preposició *de* en lloc de la preposició *en,* substitució que no sembla pas acceptable. Però molt més greu encara, tot i que no tan habitual, és l'ús que hem observat del pronom *en* en comptes del pronom *hi,* és a dir, **No n'entén*, sens dubte com a resultat de l'aplicació mecànica de la norma que ens diu de representar amb aquest pronom els complements del verb introduïts per la preposició *de.*

La mateixa arbitrarietat que, en alguns casos, trobem en l'ús del gènere gramatical, el masculí i el femení, es dona també en el nombre, el singular i el plural. Avui, al costat de l'ordinador solem tenir la impressora. Hauria pogut ser l'ordinadora i l'impressor. A la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans hi ha l'Oficina de Gramàtica i les Oficines Lexicogràfiques. També hauria pogut ser les Oficines de Gramàtica i l'Oficina Lexicogràfica. Aquest darrer cas ens mostra una altra possibilitat d'alternança: un adjectiu o un substantiu precedit per la preposició *de* com a complement de nom: l'Oficina Gramatical o les Oficines de Lexicografia.

Comparem aquests dos breus fragments, que reproduïm d'uns articles de la *Gran enciclopèdia catalana*: «Les seves cinc marxes [...] són, però, l'obra que l'ha fet el compositor nacional anglès (s.v. *Edward Elgar*) i «La simplicitat i la llibertat formal de la seva poesia en fan el poeta que sabé treure ...» (s.v. *Paul Eluard*). En el primer trobem *l'ha fet* i en el segon *en fan*. Entenem que la solució bona és la segona, *en fan*, i, doncs, en el primer fragment hauria de ser *n'ha fet*. En tots dos casos, el complement representat pel pronom feble va introduït per la preposició *de*, és a dir, *d'ell*. Aquest valor del verb *fer* és el que correspon a la subentrada 1 *3* del DIEC2: «Donar existència (a alguna cosa) transformant o transformant-se una altra cosa», definició il·lustrada amb els exemples següents: *Fer d'un enemic un amic, Fer de necessitat virtut, No sé què fer del meu diner.* Vet ací uns quants exemples més de la mateixa enciclopèdia, els tres primers resolts, indegudament, segons el nostre parer, amb el pronom determinat, i els altres amb el pronom *en:* «... les seves construccions sonores el fan [...] una figura clau...» (s.v. *Haydn*), «La seva extraordinària i potent personalitat, la seva capacitat d'invenció [...] el fan un pintor difícilment classificable» (s.v. *Goya*), «... col·leccions

que la fan un dels museus d'art més important [sic] del món occidental» (s.v. *Uffizi*), «... la seva eloqüència apassionada en fa el principal representant del catolicisme militant» (s.v. *Lacordaire*), «Les seves encertades observacions [...] en fan un dels grans creadors de la geografia moderna ...» (s.v. *Humboldt*), «... director de "Tele-Exprés", n'ha fet una publicació viva i decantada envers problemes del país» (s.v. *Ibáñez i Escofet*). En el cas següent, hom va optar per la solució preposició més pronom fort, sens dubte admissible, encara que hauria estat preferible el pronom *en:* «La gràcia i la finor dels seus personatges [...] han fet d'ell un pintor reconegut i valorat arreu» (s.v. *Grau i Sala*). Vegem encara un parell d'exemples literaris, un de cada: «... les imperfeccions i les vanitats el fan la seva víctima ...» (Josep M. de Sagarra, *L'ànima de les coses,* p. 247), «Les fonts gelades, els seus passeigs frondosos ... en fan una estada del tot delitosa» (Carles Bosch de la Trinxeria, *Records d'un excursionista,* p. 120). I de Pompeu Fabra, per reblar el clau: «Anàlogament, en cadascun dels mots *ventós, plujós, boirós*, hom reconeix dos elements constitutius: el primer element és el nom *vent*, *pluja*, *boira*, i el segon, comú a tots ells, és *ós*, que afegit al nom, en fa un adjectiu» (*Gramàtica catalana*, 1956, § 130). Però cal veure, a més, aquells casos, potser no sempre prou clars, en què el verb *fer* demana precisament el pronom determinat. Recorrem de nou als articles de la GEC: «Deixeble [...] de M. Milà i Fontanals, el qual el féu hereu de la seva biblioteca i dels seus papers (s.v. *Ménendez y Pelayo*). Correspon a la subentrada 12 *1* del DIEC2, «Causar que algú (o alguna cosa) sigui o esdevingui això o allò», definició il·lustrada precisament amb l'exemple (entre altres) *Fer, algú, hereu el seu nebot*. I, finalment, «La tradició el fa fill del poble de Mas de Santaspuellas» (s.v. *Pere Nolasc*), que correspon a la subentrada 12 *3* del DIEC2: «Creure, suposar que (algú o alguna cosa) és això o allò».

Una de les raons que originen la caiguda d'una preposició és la coincidència o contacte amb una altra preposició, però no sembla pas que es puguin donar normes gaire generals que regulin aquest fenomen. Vet ací un parell d'exemples extrets de textos altament qualificats: «A vegades una consonant és representada per un grup de dues lletres en un lloc d'una sola lletra (Pompeu Fabra, *Gramàtica catalana*, 1956, § 1), «No és gens aconsellable –llevat en el llenguatge col·loquial– la substitució ...» (Josep Ruaix, *El català / 2*, p. 83). Observem que en el primer cas ha caigut la preposició que hauria d'introduir el sintagma *una sola lletra* i s'ha mantingut íntegrament la locució prepositiva *en lloc de.* En el segon cas, encara que és admissible l'ús de *llevat*, tot sol, amb el mateix valor que *llevat de*, sembla evident que s'ha prescindit del segon element d'aquesta locució per a evitar el contacte amb la preposició *en* que introdueix el sintagma *el llenguatge col·loquial*.

Com a exemple de les aposicions explicatives, que cal distingir, amb l`ús d'una coma, de les aposicions determinatives, Pompeu Fabra indica la frase següent: *L'acompanyaven mossèn Prats, rector de Castellterçol, i mossèn Blasi, vicari de Moià* (*Gramàtica catalana*, 1956, § 85). És una frase modèlica. És totalment inconcebible que Fabra hagués escrit, com avui fan molts, *L'acompanyaven els mossens Prats, rector de Castellterçol, i Blasi, vicari de Moià.*

Diem *M'agrada tot i m'ho menjo tot*, en què hem reforçat, en la segona oració, el quantitatiu *tot* amb el pronom feble *ho,* reforç de què hem prescindit en la primera. Per què? Perquè *tot* només demana aquest reforç quan fa la funció de complement directe o d'un verb atributiu, i en la primera oració fa de subjecte. Anàlogament, *Ho recordo tot,* en què *tot* fa de complement directe, i *Em recordo de tot,* en què fa de complement preposicional. Comparem també *No ho noto gens* i *No es nota gens,* sense el neutre *ho,* perquè el pronom *es*, quan té valor impersonal, el rebutja categòricament. Això fa que *No es nota gens* i *No es nota res* tinguin aparentment la mateixa estructura, però *No es nota gens* és la reducció de *Això no es nota gens*.

Vet ací cinc locucions adverbials que es pot dir que tenen el mateix valor: *a tot estirar, com a màxim, com a molt, pel cap alt* i *tirant llarg,* que trobem, totes cinc, en el DIEC2. Es pot considerar que la forma bàsica és *pel cap alt,* que ja ve del Diccionari Fabra, que és l'única que recull, amb una doble definició, «no pas més que» i «a tot estirar», i hi remeten *com*

a màxim, a tot estirar i *tirant llarg.* En canvi, *com a molt* remet a *com a màxim* i a *a tot estirar*, en lloc de remetre directament a *pel cap alt*, com sembla que caldria. D'altra banda, potser seria pertinent d'eliminar la segona definició de *pel cap alt,* és a dir, «a tot estirar», amb què s'evitaria aquest cas de circularitat.

Com una subentrada de *convenir* trobem en el DIEC2, provinent del Diccionari Fabra, la locució adverbial *si molt convé,* amb la definició «Expressió emprada en anunciar la possibilitat d'un fet que contrariaria allò que s'espera, es prepara, etc.». Amb el valor d'aquesta locució avui n'hi ha molts que diuen *igual*, cosa que no sembla pas pertinent. Vet ací un exemple magnífic de la nostra expressió genuïna: *Però tu saps que, si molt convé, se la campa divinament en una altra dimensió* (Pere Calders, *Invasió subtil i altres contes*, p. 126).

Dos substantius com *mà* i *mar,* amb una significació tan diferent, han acabat originant expressions quantitatives d'un valor anàleg, probablement amb influència o contaminació mútua. Però *mà* només ha originat *una mà,* i *mar*, en canvi, ha origjnat *una mar* i *la mar.* Els exemples següents són del DIEC2: *una mà de recomanacions, una mà de bufetades; una mar de llàgrimes, de dubtes, de penes, de paraules, de dificultats. De llibres, en té la mar.* Hi podríem afegir, encara, *la mar d'interessant, la mar d'animal* (com en el vell acudit, sobre la semblança entre el lluç, que és un animal de mar, i una determinada persona, que és la mar d'animal). També escau de recordar l'enginyosa definició del mot *oceà* d'alguns mots encreuats: *la mar de mar.*

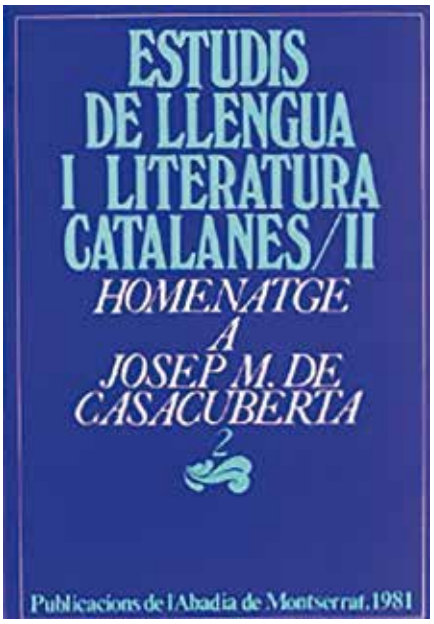

Podríem dir que el verb *enganyar* enganya. Volem dir que pot fer l'efecte que té sempre sentit pejoratiu i no és pas així: en algun cas té un sentit positiu. Segons el DIEC2, *enganyar* significa, en primer lloc, «fer caure en error amb una falsa aparença». Això ens permetria perfectament de dir *Té un aspecte no gens recomanable però enganya: en realitat, és una persona excel·lent*.

Els Evangelis, sembla, posen en peu d'igualtat els fariseus i els saduceus, que ens presenten amb les mateixes característiques negatives, d'individus subjectes (podríem dir, de subjectes subjectes) a l'esperit de capelleta, hipòcrites i sectaris, temorosos de les innovacions que podrien perjudicar els seus interessos, el seu *modus vivendi*. Però, no se sap per què, qui se l'han carregada són els fariseus: avui, el seu nom genèric s'utilitza amb un sentit clarament pejoratiu, que els diccionaris de la llengua no han deixat de recollir, amb derivats i tot, com *farisaic* i *fariseisme*. No ens diu ningú que els saduceus fossin millors que els fariseus, però la posteritat els ha deixat tranquils.

Podríem dir que el verb *enganyar* enganya. Volem dir que pot fer l'efecte que té sempre sentit pejoratiu i no és pas així: en algun cas té un sentit positiu.

Després de l'època en què el verb *fer* es veia gairebé sistemàticament substituït per *realitzar*, n'ha vingut una altra en què els verbs predilectes són *fabricar* i *construir.* Podríem dir que tot el que no es fabrica es construeix, i tot el que no es construeix es fabrica: projectes, plans, estudis, pressupostos... Anàlogament, en lloc del verb *dir* hi ha qui recorre habitualment al verb *comentar*.

Coromines diu que *noi* apareix tard en la llengua, que és d'origen incert, i que probablement es va formar de *ninoi* (derivat de *nin*, com *petitoi, margaridoia*, etc.). És interessant de veure la seva aparició en els motius de líders i cabdills populars. Entre els bandolers del Barroc tenim el Minyó de Montellà, el Minyó del Capcir i el Fadrí de Sau. Durant el segle XIX ja apareix *noi* al costat de *xic*: els germans Martí, de Martorell, eren el Noi de les Barraquetes i el Xic de les Barraquetes, el més famós de tots dos. Més endavant, tenim el Noi del Sucre, el carismàtic i malaguanyat líder sindicalista. I caldria afegir-hi el no menys famós Noi de Tona, que no era, però, cap líder o cap de partida sinó un arrencaqueixals, popularíssim a tot Catalunya per les seves divertides intervencions en les festes majors.

A vegades, la paròdia, amb la seva exageració, té uns efectes contraris als que pretenia el seu autor: origina o alimenta un entusiasme per allò que l'autor volia ridiculitzar. L'intent de ridiculitzar passa desapercebut, és interpretat com una exaltació, un enaltiment. Per exemple, la poesia «Els muntanyencs

de muntanya», del bon Santiago Rusiñol. Hi havia —és un fet— excursionistes —que es complaïen, ells mateixos, a designar-se amb el nom de muntanyencs— que havien incorporat aquest poema al seu «llibre de muntanya» particular, al seu recull personal de textos d'exalçament del seu ideal. I es pot esdevenir, fins i tot, que sigui el mateix autor qui, sense proposar-s'ho ni adonar-se'n, acabi canviant, en un cert grau, la intenció del seu text, captat en la xarxa de la paròdia esdevinguda idealització. No seria pas gens estrany que el mateix Rusiñol s'ho arribés a creure, allò que diu com a cloenda del seu poema: «Si algun dia nostra terra / se sent perdre el que és ben seu, / pugeu aquí a la muntanya, / que aquí dalt ho trobareu.»

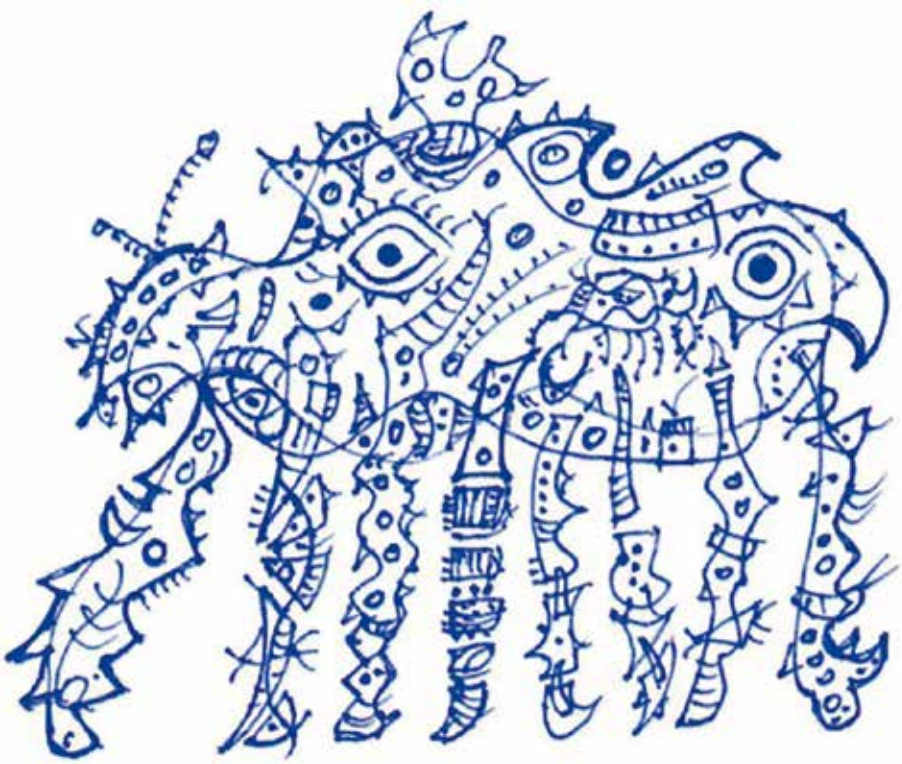

La relació entre els substantius *saga* i *nissaga* no deixa de ser força curiosa. En principi, malgrat la relativa semblança, no tenen res a veure: *saga* és un mot de procedència escandinava, d'introducció recent, que designa les antigues narracions èpiques i llegendàries d'alguns països nòrdics, especialment Islàndia, i *nissaga* és un mot específicament català, segons ens explica Coromines no gaire antic i d'origen desconegut, que, en la llengua actual, vol dir «llinatge». Però com que les sagues sovint es refereixen no a persones individuals sinó a famílies o llinatges, s'ha acabat creant una certa sinonímia entre els dos termes. El DIEC2 il·lustra el significat d'aquests dos mots amb els exemples *la saga dels Forsyte* i *la nissaga dels Bach.* Res no ens privaria de dir *la nissaga dels Forsyte* i *la saga dels Bach*.

Fabra, entre altres coses, era un model d'economia i austeritat en l'ús de la terminologia lingüística, que reduïa al mínim imprescindible. De no tots els lingüistes es pot dir el mateix, i no són pocs els qui han lamentat aquesta profusió terminològica, sovint inconseqüent, confusionària i contradictòria. Un exemple espectacular de selva terminològica el tenim en el treball «El tema i la seva instrumentació en la *Història de Valter e Griselda* de Bernat Metge», de Michael Matzeltin, dins *Estudis de llengua i literatura catalanes / II. Homenatge a Josep M. de Casacuberta*. Comença parlant de proposició i de tonia semàntica. Després ens parla de textura bàsica. A continuació hi surten els noemes (conceptes o associacions de conceptes). Tot seguit hi llegim que, perquè siguin intel·ligibles, els comunicats han de tenir conceptualitzacions, que poden ser de diversa mena: eiconemes, qualitemes, topemes, cronemes, probabilitemes, locutoremes, auditoremes, metremes i sintemes. Hi ha també els functemes, que són unes variants dels noemes. Després, encara, hi ha un gran nombre de lletres majúscules usades amb valor simbòlic, alguns conjunts com *e/t*, el signe del tant per cent (%), parèntesis, xifres, lletres invertides, fletxes i, naturalment, el signe més entranyable i recurrent de l'escriptura moderna, la barra inclinada, en el paradigmàtic conjunt *i/o* i sempre que convé: *el procés/la propietat*, *P1/P2*, *avui/ahir*, *tocat del bolet/boig com un llum*, etc. Notem, encara, l'escissió hiponímica, els textoides (que no s'han de confondre ni amb els textos ni amb les olles) i la disamplificació de la textura (que diu que es realitza per eliminació de les PA). L'autor, tanmateix, té una lloable preocupació per la claredat, com ho demostra el paràgraf següent: «Per a major claredat explicito els locutoremes (=A,B) els probabilitemes, els conjunts IS,Q,L,TI (=I,J) i certs sintemes, i presento els functemes en un ordre lineal superficial.»

Si el bon senyor Casacuberta va arribar a llegir mai aquest treball que li havia estat dedicat, es devia quedar veient visions.

L'escriptura dels antropònims

Josep Ruaix i Vinyet

A rran d'una consulta que ens van fer, hem estudiat una mica la forma escrita —i, en la mesura que correspongui, la forma oral, cosa que el lector ja aplicarà convenientment— dels antropònims en català. Ací n'oferim el resultat, mirant d'exposar-ho amb un xic d'ordre i amb exemples, a vegades (quan ho considerem convenient) ben abundosos. Val a dir que aquest estudi és purament lingüístic, sense entrar en els aspectes legals o administratius (què figura en la partida de naixement o de baptisme) si no és en alguns casos puntuals. Primer ens fixarem en els noms de pila, després en els cognoms i finalment en els sobrenoms. Acabarem amb una conclusió[1].

L'autor de l'article, quan era un nadó, amb els seus pares, de qui va heretar els cognoms

1. Els noms de pila

Els noms de pila —dits també noms de fonts o prenoms— que fem servir les persones poden ser únics o dobles.

Noms de pila únics

Els noms de pila simples no presenten cap problema quan s'usen en la seva forma normal: *Joan*, *Miquel*, *Maria*, *Montserrat*, etc. Tampoc quan s'empren en la seva forma hipocorística allargada i/o modificada (*Joanet*, *Joanic*; *Miqueló*, *Miquelic*; *Marieta, Mariona*; *Montserrateta, Montserratona*; *Ximo; Marió*; etc.).

En canvi, quan es fan servir en una forma hipocorística escurçada, aleshores sí que poden originar un problema de genuïnitat. En efecte, tradicionalment, en la nostra llengua, l'escurçament s'ha fet per afèresi, és a dir, suprimint la primera síl·laba —o bé, si el nom és llarg, la primera i la segona—. Exemples: *Bel* (escurçament de *Abel*), *Tori* (escurçament de *Adjutori*), *Sumpta* (escurçament de *Assumpta*), *Tina* (escurçament de *Agustina* o d'altres noms terminats en *tina*). Aquestes afèresis es poden fer també a partir de diminutius del nom originari. Com que els exemples serien nombrosíssims, remetem al nostre manual *Català complet / 3* [CC/3], pp. 23-26), on en trobareu una llarga llista. Semblantment existeixen hipocorístics genuïns per contracció, com *Guim* o *Gim* (de *Guillem*), *Maleneta* (de *Magdalena, Magdeleneta*), i per reduplicació, com *Pep* (de *Josep*), *Pepa* (de *Josefa* o *Josepa*), etc.[2]

En canvi, no són genuïns els hipocorístics formats per apòcope, és a dir, suprimint l'última o últimes síl·labes i a més, sovint, fent-hi altres modificacions. Aquest ús, sens dubte, és degut a influència forastera, imitant generalment el castellà o l'anglès. Per tant, valdria més evitar formes com *Àlex* (de *Alexandre*), *Dani* (de *Daniel*), *Imma* (de *Immaculada*), *Sunsi* (de *Assumpció*; noteu-hi també les altres modificacions), etc.[3]

Noms de pila dobles

Els noms de pila dobles o compostos són els que consten de més d'un mot. Tradicionalment, en la nostra llengua, aquests noms de font dobles s'han escrit separadament. En canvi, en francès s'escriuen amb guionet, com ara en *Jean-Paul* (*Joan-Pau*), ús

1 Una versió parcial i reduïda d'aquest estudi va sortir publicada en el setmanari *Catalunya Cristiana* de data 11-7-2021, pp. 36-37.
2 Vegeu-ne més exemples en el CC/3, p. 26.
3 Vegeu-ne més exemples ibídem.

que alguns catalans han adoptat per als seus noms de fonts dobles. Aquesta praxi té l'avantatge que deixa més clar quina és la part de l'antropònim que constitueix el prenom, és a dir, la part que precedeix el cognom o els cognoms. Per això s'ha de deixar com a potestatiu escriure combinacions com l'esmentada *Joan-Pau*, o bé *Joan-Lluís*, *Guillem-Jordi*, *Josep-Sebastià*, *Maria-Antònia*, *Eva-Maria*, *Maria-Agnès*, etc., en lloc, respectivament, de *Joan Pau, Joan Lluís*, *Guillem Jordi*, *Josep Sebastià*, *Maria Antònia*, *Eva Maria*, *Maria Agnès*, etc.[4]

Ara bé, quan el compost representa un sol nom de pila, és a dir, un sol sant, o una sola advocació religiosa, o la referència a un sol personatge o concepte, aleshores el guionet no és adient. Per tant, en rigor cal escriure *Joan Baptista* (perquè correspon a un únic sant, el segon element essent un determinatiu del primer), *Joan Evangelista* (ídem), *Maria Mercè* (en què se sobreentén *Maria de la Mercè*, una advocació mariana), *Maria Dolors* (= *Maria dels Dolors*), *Cèsar August* (perquè correspon a un sol personatge històric), *Miquel Àngel* (ídem), *etc.*

Existeix una tercera forma d'escriure els prenoms dobles o compostos, que és aglutinant-los. Suposem que obeeix al desig de donar-los singularitat. Exs.: *Joandomènec, Josepmaria*[5], *Mariateresa*. De fet, n'existeixen precedents antics: *Marianna* o *Mariagna* (*Maria* + *Anna*, amb elisió d'una a i pronúncia velar de la primera ena), *Francinaina* (*Francina* + *Aina*, variant de *Anna*, també amb elisió d'una a), etc.[6]

No ens podem oblidar d'una quarta forma: reduir el segon nom de pila, o una part del primer nom compost, a una simple inicial: *Josep V. Foix* (on *V.* vol dir *Vicenç*), *Miquel dels S. Oliver* (on *S.* vol dir *Sants*).

I, òbviament, d'una cinquena, molt usual: ometre el nom o noms de pila quan no cal dir-los. Exs.: *un poema de Maragall*, *un llibre d'en Pla*, *la política de Prat de la Riba*, etc.[7]

2. Els cognoms

Els cognoms són els noms identificadors que ens provenen dels pares. També se'n diuen llinatges, especialment a les Balears, o patronímics. Aquest darrer terme, *patronímic*, si bé, seguint la definició del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (Barcelona [2]2007) o DIEC2 només s'aplica a l'ascendència masculina, creiem que, per extensió lingüística i per la realitat social d'avui, es pot aplicar a totes dues ascendències (la masculina i la femenina) i així ho fem, d'ara endavant, en aquest treball (bo i suggerint als responsables del diccionari acadèmic que actualitzin la definició). Els cognoms, en l'ús habitual d'una determinada persona, tant per part d'ella com dels altres, poden reduir-se al primer o poden emprar-se tots dos, segons la conveniència o la preferència dels titulars i dels usuaris de la llengua en general. Tradicionalment, el primer llinatge procedeix de l'ascendència paterna, i el segon, de l'ascendència materna, però hi ha casos inversos, sobretot actualment, en què la llei ho permet. Repetim que en aquest treball no ens referim directament als antropònims oficials —els enregistrats en la documentació administrativa— sinó als usats habitualment, perquè alguns cops difereixen més o menys.

La majoria de termes emprats com a primer patronímic presenten relativament pocs problemes (com hem vist), tant si consten d'un sol mot com si consten de més d'un. El problema més important ve quan s'empren tots dos termes, ja que aleshores se'ns presenten fonamentalment tres possibilitats, més altres de poc corrents. En aquest sentit, ens podem preguntar: ¿cal escriure els dos cognoms (siguin simples o compostos) amb una *i* entremig, sense aquesta *i*, amb guionet, o encara d'alguna altra manera? Mirarem d'exposar les característiques de cada posssibilitat.

Amb una i *entremig*

Escriure els cognoms —en cas que es facin servir tots dos, naturalment, i, de les raons per a fer-ho, ací en prescindim, perquè poden ser moltes, com ja hem apuntat — amb la conjunció *i* entremig té una sèrie de raons a favor. Vegem-les.

La primera, teòrica, és que es tracta de la forma lògica. En efecte, hi ha qui usa, normalment, un sol cognom —com es fa en francès i en italià—; ara bé,

4 Fins i tot ho feia així (és a dir, escriure'ls separadament) el poeta rossellonès (per tant, sotmès a la influència francesa) Josep Sebastià Pons. En canvi, el poeta de l'Alta Cerdanya Antoni Cayrol feia servir el pseudònim *Jordi-Pere Cerdà*, amb el doble prenom entre guionets.

5 Aquest exemple, hem notat que s'instaurava arran de la canonització de Josep Maria Escrivà de Balaguer, fundador de l'Opus Dei, per tal de deixar clar, quan l'usuari ho vol aixi, que no es tracta de dos noms de fonts sinó d'un de sol, si bé compost, perquè es refereix a un únic sant.

6 El que diem en aquests tres darrers paràgrafs ja ho vam escriure en el CC/3, p. 104.

7 Com sap tothom, és molt usual reduir a les inicials, seguides de punt, els noms de pila, tant simples com dobles o compostos. Exs.: *J. Tal* (o *Tal i Tal*; on *J.* pot ser *Josep*, *Joan*, etc.), *M.A. Tal* (o *Tal i Tal*; on *M.A.* [inicials que, en aquest cas, solen escriure's sense espai entremig] pot ser *Maria Antònia*, etc.), *J.-P. Tal* (o *Tal i Tal*); on *J.-P.* pot ser *Joan-Pau*, etc.

si sent la necessitat d'usar-ne dos, pensarà, encara que sigui inconscientment (i, per començar, ens servim del nostre cas personal, perquè és el que tenim més a prop i sobre el qual hem rumiat): «Jo em dic (*Josep*) *Ruaix*, que és el cognom heretat del meu pare, i a més a més *Vinyet*, que és el cognom heretat de la meva mare.» Aquest raonament, ja ho hem deixat entendre abans, val igual tant si s'empra l'ordre «cognom patern + cognom matern», que és el tradicional, com si s'empra l'ordre «cognom matern + cognom patern», cosa actualment admesa. Dient-ho sintèticament: el segon patronímic és un addició al primer, i l'addició s'expressa bàsicament mitjançant la conjunció i (per exemple: *Dos i dos fan quatre*).

La segona raó, pràctica, és que amb la *i* intercalada s'eviten males interpretacions. Efectivament, existeixen molts llinatges que coincideixen amb noms de pila. Doncs bé, si no s'hi posa la *i* intercalada, no podem saber, en cas que el primer cognom existeixi també com a nom de fonts, si el segon mot del conjunt pertany al prenom o a un primer cognom, ja que, com hem dit més d'un cop, molt sovint ens identifiquem amb un sol patronímic. Així, si escrivim *Miquel Martí Pol*, en principi no sabem si *Martí* és el segon nom de pila del personatge o si és el seu primer cognom. A fi d'evitar aquest inconvenient, una obra tan important com la *Gran enciclopèdia catalana* (GEC) —començada a publicar l'any 1969— va adoptar el criteri de posar sistemàticament la *i* entre el primer llinatge i el segon[8]. Seguí la mateixa norma el *Petit Curial enciclopèdic il·lustrat* (Barcelona 1979).

També dins aquesta segona raó pràctica s'inclou el cas, relativament freqüent, dels cognoms que consten de més d'un mot. Si fem servir la conjunció *i* entre els dos patronímics, la distinció entre el primer i el segon resulta més clara. Exemples (trets de les primeres pàgines de la GEC): *Ramon d'Abadal i Calderó* (expressió que no ofereix cap dubte), *Ramon d'Abadal i de Vinyals* (la forma *Ramon d'Abadal de Vinyals* seria menys clara, perquè *de Vinyals* podria interpretar-se com un determinatiu de *d'Abadal*), *Pedro Pablo Abarca de Bolea-Ximénez de Urrea y Ponts de Mendoza* (exemple corresponent a un personatge aragonès i amb la conjunció castellana *y* que es pot aplicar, *mutatis mutandis*, a personatges catalans amb llinatges de tipus semblant). Afegim-hi (tret a l'atzar del *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona 1998, que també segueix el criteri de la GEC) *Felicià Noguer i de Rocafiguera* (cas en què, sense la *i*, el segon cognom es podria confondre amb un determinatiu del primer) i (del camp literari, per citar un sol exemple) *Anicet de Pagès i de Puig* (cas semblant a l'anterior)[9].

La tercera raó a favor de la inclusió de la conjunció copulativa entre el primer i el segon cognoms és la tradició, una tradició que el català comparteix amb el castellà des del segle XVI o potser abans[10], si bé no és una tradició unànime, ja que en el fet d'usar-hi o no la partícula *i* (escrita, en castellà, com també en català abans de Fabra, *y*) hi influeixen diversos factors. Aquesta tradició també l'hem vista en alguns antropònims portuguesos del segle XVIII (essent llavors *e* la conjunció copulativa).

I la quarta raó és que, en general, quan aquests antropònims catalans es transcriuen al llatí s'hi sol posar, entre els dos cognoms, la conjunció (alesho-res *et*). Així, el primer bisbe de Vic que vam conèixer personalment s'anomenava, en la llengua oficial de l'Església occidental, *Iohannes Perelló et Pou* (se'n poden veure molts més exemples a la Sala de Sínodes del Palau Episcopal de la seu vigatana, en els escrits que hi ha sota les efígies de l'episcopologi osonenc)[11].

Tornant al català, tenim molts exemples d'ús de la *i* entre els dos cognoms. Com que es tracta de

8 Expressà aquesta mateixa raó, posteriorment —donant-la, doncs, per bona—, el nostre col·lega Albert Jané en un seu article dins el diari *Avui* (17-8-1979), on posà l'exemple, inventat, de *Joan Ramon Cortès / Joan Ramon i Cortès*.
A propòsit de la GEC, val la pena de saber que regularitza sempre els noms de fonts catalans, com també l'ortografia dels cognoms anteriors a l'establiment del registre civil a finals del del s. XIX, cosa que ens sembla molt bé. Per posar un sol exemple, escriu *Ausiàs Marc* en lloc de formes antigues i diverses com *Ausies March*.

9 Sobre el dubte de si cal escriure amb majúscula o amb minúscula les preposicions que integren alguns cognoms, vegeu el nostre manual *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui / 2* (Moià 1995), pp. 144-145.

10 Cap a finals dels anys vuitanta del segle passat hi hagué una polèmica sobre si aquesta addició de la conjunció copulativa s'havia de rebutjar (adduint que era una tradició castellana) o no. Defensava la primera posició el professor Enric Moreu-Rey (en un article dins el *Butlletí de la Societat d'Onomàstica*, XXX, des. 1987, pp. 17-21, recollit i ampliat dins el llibre *Antroponímia*, Barcelona 1991, pp. 141-146), mentre que la segona era defensada pel genealogista Armand de Fluvià (*Avui*, 13-3-1988) i ja l'havia defensada (abans de publicar-se l'article de Moreu-Rey) el tractadista Josep Llobera (*Avui*, 2-12-1986). Nosaltres, com acabem de dir, creiem que és una tradició compartida, atès que els dominis lingüístics castellà i català també comparteixen, en part, un mateix domini polític i administratiu. La posició de Moreu-Rey obliga a escriure els prenoms compostos amb guionet, com efectivament es fa al Rosselló, sota administració francesa, mentre que en la gran majoria de casos en el català hispànic no es fa pas així.

11 I, certament, és difícil d'atribuir a influència castellana aquest ús llatí, una llengua, evidentment, que no depèn ni del castellà ni del català.

demostrar una tradició intensa i contínua, posarem nombrosos exemples. Comencem —a partir de la Renaixença, que és quan torna a prendre's consciència de la realitat catalana com a diferenciada de la castellana, i fins a l'actualitat— per una selecció de personatges del camp eclesiàstic, on potser la tradició pesa més; els posem per ordre cronològic i indiquem l'any de naixença del qui es deia o diu així): *Félix Sardà i Salvany* (1844), *Josep Torras i Bages* (1846); *Francesc Vidal i Barraquer* (1868), *Enric Pla i Deniel* (1876; aquest eclesiàstic signava, en castellà, ja que va ser arquebisbe de Toledo, *Enrique Pla y Deniel*), *Joan Bonet i Baltà* (1906), *Vicent Enrique i Tarancón* (1907; notem que el primer cognom coincideix amb un nom de pila castellà), *Joan-Enric Vives i Sicília* (1949), *Armand Puig i Tàrrech* (1953), etc. I continuem per una tria de noms de literats, que són persones especialment sensibles a l'eufonia, com també d'altres personatges bastant coneguts (anem seguint el mateix sistema de presentació dels exemples): *Manuel Milà i Fontanals* (1818), *Joaquim Rubió i Ors* (1818), *Joan Pons i Gallarza* (1823), *Francesc Pi i Margall* (1824), *Magí Morera i Galícia* (1853), *Miquel Costa i Llobera* (1854), *Francesc Casas i Amigó* (1859), *Josep Pous i Pagès* (1873), *Caterina Albert i Paradís* (1873, que usà el pseudònim *Víctor Català*), *Jaume Bofill i Mates* (1878, que usà el pseudònim *Guerau de Liost*), *Joan Puig i Ferreter* (1882), *Antoni Rovira i Virgili* (1882), *Josep Maria Folch i Torres* (1883), *Agustí Duran i Sampere* (1887), *Pius Font i Quer* (1888), *Jaume Agelet i Garriga* (1888), *Lluís Bertran i Pijoan* (1892), *Eudald Duran i Reynals* (1895), *Miquel Bosch i Jover* (1900), *Manuel Bertran i Oriola* (1901), *Josep Maria Rovira i Artigues* (1902), *Vicenç Riera i Llorca* (1903), *Francesc Almela i Vives* (1903), *Ramon Aramon i Serra* (1907), *Josep Janés i Olivé* (1913), *Esteve Albert i Corp* (1914; notem que aquí el primer cognom coincideix amb un nom de pila), *Llorenç Moyà i Gilabert* (1916), *Josep Maria Boix i Selva* (1917; aquí l'absència de la *i* ajuntaria dues síl·labes tòniques), *Josep Palau i Fabre* (1917; també aquí «xocarien» dues síl·labes tòniques), *Ramon Bech i Taberner* (1918), *Antoni Maria Badia i Margarit* (1920), *Jaume Vidal i Alcover* (1923), *Pere Vives i Sarri* (1924), *Ramon Folch i Camarasa* (1926), *Jordi Cots i Moner* (1927), *Antoni Sala i Cornadó* (1929), *Llorenç Vidal i Vidal* (1936; aquí la *i* separa dos cognoms idèntics), *Gabriel Janer i Manila* (1940), *Josep Massot i Muntaner* (1941), *Joaquim Rafel i Fontanals* (1943), *Josep Antoni Duran i Lleida* (1952; també aquí la *i* evita que hi hagi dues síl·labes tòniques juntes), etc.

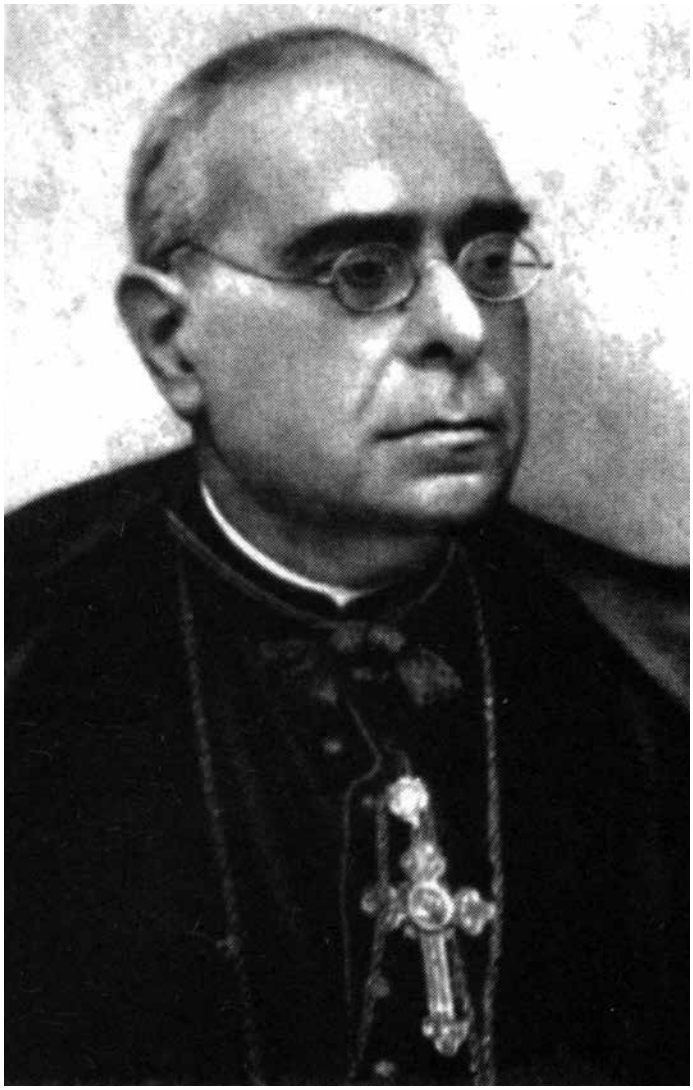

El bisbe Torras i Bages, autor de *La tradició catalana*, els dos cognoms del qual sempre porten la *i*

Sense la i *entremig*

Cal reconeixer que, cada vegada més, es prescideix de la conjunció *i* entre els dos cognoms, però més en castellà que en català[12]. Suposem que això es deu a dos motius: 1) la llengua tendeix a la simplificació i la brevetat; i 2) l'absència de la *i* facilita la confecció de llistes i documents de tipus administratiu. Els exemples serien nombrosíssims; per això ens limitem a dos de curiosos, en què el primer cognom correspon a un nom de pila castellà (o, en el primer cas, més aviat escrit amb ortografia castellana), per la qual cosa creiem que hi hauria escaigut la intercalació de la *i*: *Sebastià Juan Arbó*, *Vicent Andrés Estellés*.

12 De manera que l'opinió de Moreu-Rey vista en la nota 10 ara resulta capgirada: podríem dir que actualment l'ús de la conjunció en castellà sembla deguda a la influència del català. Però tampoc no és això. En realitat, com hem dit abans, es tracta d'un costum compartit. A més, ¿com podria explicar-se per pura influència castellana un ús tan massiu de la conjunció en personatges catalans de tota mena, encapçalats per tantes figures ben conscients i geloses de la seva catalanitat?

Portada d'un llibre d'en Picanyol amb un personatge de ficció

Amb guionet

La tercera forma d'escriure els dos cognoms és amb un guionet entre ells. Imaginem que obeeix a algun (o més d'un) dels següents motius: 1) el desig d'assegurar la presència de tots dos cognoms; 2) la voluntat de remarcar la igualtat de les ascendències paterna i materna; 3) el fet de preservar una identitat que podria quedar desdibuixada amb l'ús d'un sol cognom molt corrent; 4) la influència del francès; i 5) evitar, vivint en algun país anglosaxó o signant treballs en publicacions d'aquell àmbit, ser conegut només pel segon cognom, com és usual en anglès (on el primer cognom, que sol ser el matern, queda reduït a la lletra inicial). Sigui com sigui, tenim exemples com els següents (trets del camp literari, artístic o intellectual; indiquem l'any de naixença): *Josep Maria López-Picó* (1886), *Joan Salvat-Passasseit* (1894), *Bartomeu Rosselló-Pòrcel* (1913), *Josep Roca-Pons* (1914), *Enric Moreu-Rey* (1917), *Francesc Català-Roca* (1922), *Josep Rius-Camps* (1933), etc.

Hi ha casos, però, en què el guionet uneix dos elements d'un dels cognoms, com en *Guillem Díaz-Plaja i Contestí* (1909) i *Joaquim Triadú i Vila-Abadal* (1959).

Altres maneres

La casuística de l'escriptura dels cognoms és molt vària. Notem, per exemple, que existeix també, minoritàriament, la praxi de reduir el primer llinatge (o una part d'aquest) a la lletra inicial, per raons personals del titular. Exs: *Eugeni S. Reig* (lingüista, 1942; corresponent *S.* a *Sempere* i, a més, tenint pròpiament al davant de *Eugeni* un altre nom de fonts: *Josep*), *Josep Lluís M. Picanyol* (dibuixant, 1948; corresponent *M.* a *Martínez*), *Joan G. Junceda* (dibuixant, 1881; essent l'antropònim complet *Joan Garcia-Junceda i Supervia*), etc. I encara hi ha algú que uneix els dos patronímics però deixant-hi la lletra majúscula del segon: *Jaume VallcorbaPlana* (editor, 1949). A més, hi ha qui omet el primer cognom (i el primer nom de pila): *Beatriu Civera* (novel·lista, 1914; essent l'antropònim complet *Empar-Beatriu Martínez i Civera*).

3. Els sobrenoms

És bastant freqüent que determinats antropònims vagin seguits d'un sobrenom o fins i tot siguin substituïts per aquest. Tradicionalment, el sobrenom (o àlies, malnom, etc.) sol posar-se en cursiva (almenys així ho fa la GEC), precisament perquè no es confongui amb el nom diguem-ne normal. Això ha passat amb molts reis, com ara Pere III de Catalunya-Aragó, dit *el del Punyalet* o *el Cerimoniós.* Més ençà, podem posar l'exemple de Perot Rocaguinarda, conegut com a *Perot lo Lladre.* Més modernament, Salvador Seguí (i Rubinat), *el Noi del Sucre.* I encara més recentment tenim un personatge de còmic, creat per l'esmentat dibuixant Picanyol, que, mancant de cognoms, s'escriu d'una manera peculiar: amb lletra rodona i amb minúscula: *Ot, el bruixot*.

Conclusió

L'escriptura —i, quan és el cas, la pronúncia— dels antropònims gaudeix d'una gran varietat. En definitiva, cada persona és mestressa del seu nom i té a la seva disposició diferents maneres d'expressar-lo. També els usuaris de la llengua, referint-se a un determinat personatge, poden fer servir diferents formes. Amb aquest treball hem volgut ordenar i clarificar la qüestió, com també insinuar les nostres preferències, argumentant-les poc o molt. Hem vist que és un tema que no es presta a regles fixes i precises, ans gaudeix d'una gran llibertat, perquè hi influeixen molts factors. En darrer terme, repetim, la forma de cada antropònim depèn de la voluntat del qui n'és propietari i també de la voluntat dels qui el fan servir.

BENVINGUTS

A LA VOSTRA

CATALUNYA

FAMÍLIA GRANELL

CATALUNYA

ARA, COM SEMPRE,
UN LLOC FET A MIDA.

Catalunya 2030

Generalitat de Catalunya

Calcs de l'anglès en modismes comparatius

Carles Riera

Dins la fraseologia popular figuren les comparacions metafòriques o imatjades, del tipus *brut com una guilla*, *llest com una mostela*, *sord com una campana*, *tan trist com la boira baixa*, etc., estructures que solen constar d'un adjectiu (a vegades precedit de l'intensificador *tan*) seguit del mot comparatiu *com* i d'un substantiu precedit d'article o d'una locució substantiva. Construccions que també admeten una formulació paral·lela, de valor intensiu: *més brut que una guilla, més llest que una mostela*, etc. I encara podem trobar algun cas de modisme comparatiu en què el primer element no és un adjectiu sinó un verb: *passar-se-la com un reietó*.

Cada llengua té els seus modismes comparatius. A vegades hi ha coincidència, pel que fa als termes comparatius, entre dues o més llengües. Per exemple, entre el català i l'anglès hi ha plena concurrència d'estructures en modismes com els següents: *blanc com la neu = as white as snow*; *tan cec com un talp = as blind as a mole*; *tan estufat com un paó = as proud as a peacock*; *fort com un cavall = strong as a horse*; *fred com el glaç* (o *com un gel*) *= as cold as ice*; *gras com un porc = fat as a pig*; *lleuger com una ploma = light as a feather*; *tan murri* (o *astut*) *com una guineu = as cunning as a fox*; *negre com el carbó = as black as coal*; *poruc com una llebre = timid as a hare*; *ràpid com un llamp = fast as lightning*; *més savi que un Salomó = as wise as Solomon*; *sec com un os = dry as a bone*; *tossut com una mula = as stubborn as a mule*; *dormir com un tronc* (o *com un bigalot*) *= sleep like a log.*

En canvi, per a expressar altres comparacions, la llengua catalana i l'anglesa fan servir metàfores o imatges ben diferents: *to be as mad as a hatter* (literalment 'ser tan boig com un barretaire') o *to be as nutty as a fruitcake* (lit. 'boig com un pastís de fruita') o *as mad as a March hare* ('boig com una llebre de març') *= ser més boig que una cabra*; *(as) thick as two short planks* (lit. 'gruixut com dos taulons') = *més ruc que fet d'encàrrec*; etcètera.

Ara bé, com que l'anglès té avui en dia una gran influència a escala mundial i com que abunden les traduccions de textos d'aquesta llengua a altres com la nostra, no és estrany de trobar, en escrits catalans, comparacions metafòriques que són autèntics calcs de l'anglès. No ens referim pas als deguts a la traducció automàtica, sinó als comesos per escriptors i traductors que no tenen prou en compte la fraseologia popular catalana més genuïna i tradicional. Ja sabem que el camp de les comparacions o símils és un camp obert i que els escriptors poden anar-ne ampliant el nombre, d'acord amb el seu geni creatiu[1]. Ara bé, calcar les comparacions d'una altra llengua significa moltes vegades simplement pobresa de recursos o manca de coneixement de la nostra fraseologia popular.

Per a trobar l'equivalència catalana de les comparacions de l'anglès que tot seguit elenquem ens hem valgut dels reculls catalans que figuren en la bibliografia. A fi de no allargar massa el treball donem (excepte en un cas) un sol exemple de calc per a cada una de les comparacions.

COMPARACIONS O SÍMILS (EN ANGLÈS, *SIMILES*)

BLANC – WHITE

(to be) as white as a ghost ('blanc com un fantasma') → ***(ser) blanc com el cotó*** o ***blanc com el paper***, o ***com la llet***, o ***com la neu***, o ***com una satalia.***

- *La Janice va aixecar un vestit <u>blanc com un fantasma</u> enmig de l'habitació → La Janice va aixecar un vestit **blanc com el cotó** enmig de l'habitació.*

1 Per exemple, l'anglès diu *as sour as vinegar* ('amarg com el vinagre') i en els repertoris catalans trobem *amarg com el fel*; tanmateix, *amarg com el vinagre* és també una comparació ben apropiada, que ja figura en textos literaris catalans: «Malaguanyades llàgrimes perdudes damunt la vostra galta que fogueja; el vostre plô és amarg com el vinagre que fon les perles» (Carles Fages de Climent, *El jutge està malalt*, 1935).

BORRATXO - DRUNK

(to be) as drunk as a lord ('tan borratxo com un senyor') → ***(estar) tan borratxo com una sopa.***

- *«No aconsegueix ser tan borratxo com un senyor en res», va respondre ella, parpellejant amb fúria sobtada → «No aconsegueix **estar tan borratxo com una sopa** en res», va respondre ella ...*

CONTENT O ALEGRE - HAPPY

(to be) as happy as a clam ('ser tan feliç com una cloïssa') → ***(estar) més content que un gínjol***, o ***content com unes pasqües.***

- *I el president és tan feliç com una cloïssa — malgrat ser demandat pels accionistes, ser expulsat com a conseller delegat, incórrer en més de 12 milions de dòlars en deutes → I el president **està més content que un gínjol** —malgrat ser demandat ...*

(to be) happy as a lark ('alegre com una alosa') → ***(estar) alegre com un pinsà, més content que un gínjol***, ***content com unes pasqües***, o ***(ser) alegre com un picarol.***

- *Estava tan content com una alosa de garriga → Estava **més alegre que un pinsà**.*

DIFERENT - DIFFERENT

(to be) as different as chalk and cheese ('tan diferent com el guix i el formatge') → ***(ser) tan diferent(s) com la nit i el dia*** o ***(ser) tan diferents com de la nit al dia***[2] o ***(haver-hi tanta diferència) com d'un mort a un viu***. També es pot fer servir la idea contrària: ***assemblar-se com un ou i una castanya.***

- *Les seves dues begudes són totalment diferents i per a algú que és un bevedor de whisky són com el guix i el formatge → Les seves dues begudes són totalment diferents i per a algú que és un bevedor de whisky són **com la nit del dia**.*

DÒCIL O MANSOI — INNOCENT

(to be) as innocent as a lamb → ***(ser) dòcil com un xai, ser més mansoi que un xai***.

- *El cabrit és innocent com un xai i esdevé cabró (una mica en la línia del «bon sauvage»?) → El cabrit és **dòcil com un xai** i esdevé cabró (una mica en la línia del «bon sauvage»?).*

DRET O RECTE — STIFF O STRAIGHT

to be (as) stiff as a board /straight as a ramrod[3] ('rígid/recte com un tauló / una baqueta') → ***dret com un fus, dret com pal, dret com un perpal, dret com un ciri.***

- *En uns moments, un altre humà va entrar a la clariana, inconscient de les falgueres que l'envoltaven i la cascada artificial i el llac a només una dotzena de metres de distància. Recte com una baqueta, portava l'uniforme d'un general de l'Aliança Galàctica, amb la gorra col·locada sota el braç, i la seva atenció estava fixa en les estrelles que hi havia per sobre → En uns moments, un altre humà va entrar a la clariana, inconscient de les falgueres que l'envoltaven i la cascada artificial i el llac a només una dotzena de metres de distància. **Dret com un fus**, portava l'uniforme ...*

DUR — HARD O TOUGH

(to be) as hard/tough as nails ('tan dur com les ungles') → ***(ser) tan dur com una pedra,*** o ***tan dur com un os***, o ***tan dur com una sola de sabata***, o ***més dur que el bronze.***

- *M'encanta la força tranquil·la que construeix el meu cos a través de moviments molt subtils, però, alhora, l'entrenament és tan dur com les ungles → ... però, alhora, l'entrenament és tan **dur com una pedra**[4].*

FÀCIL - EASY

(to be) as easy as (*pie / ABC / falling off a log*) ('tan fàcil com un pastís' / 'tan fàcil com l'ABC' / 'tan fàcil com caure d'un tronc') → ***(ser tan fàcil com) bufar i fer ampolles***, o bé ***tan fàcil com donar palla a la mula.***

---

2 L'anglès disposa també d'aquesta comparació: *(to be) as different as night and day*; en català, ***com de la nit al* dia;** expressió comparativa usada per a indicar que dues persones o dues coses difereixen molt l'una de l'altra. Ex.: *De la teva actitud a la seva hi ha una diferència com de la nit al dia»* (DIEC, s.v. *nit*).

3 Angl. *ramrod* = *baqueta* ('vara prima de ferro o de fusta per a atacar les armes de foc d'avantcàrrega').

4 Anotem també el modisme comparatiu *(to be) as tough as old boots* ('tan dur com les botes velles'), equivalent al català *(ser) tan dur com una sola de sabata.*

- *Entén l'economia amb un dibuix tan fàcil com un pastís → Entén l'economia amb un dibuix* ***tan fàcil com bufar i fer ampolles****.*

FRESC - COOL

(to be / to mantain) as cool as a cucumber[5] ('tan fresc com un cogombre') → ***(estar/mantenir-se) tan fresc com una rosa.***

- *La regla núm. 1 que cal seguir amb el departament de recursos humans és la següent: mantenir-se tan fresc com un cogombre → La regla núm. 1 que cal seguir amb el departament de recursos humans és la següent: mantenir-se* ***tan fresc com una rosa****.*

FRESC - FRESH

(to be) fresh as a daisy ('fresc com una margarida') → ***(ser/estar) fresc -a com una rosa.***

- *Fins i tots en els calorosos dies d'estiu, la seva pell és fresca com una margarida → Fins i tots en els calorosos dies d'estiu, la seva pell és* ***fresca com una rosa****.*

FRESC / FORT - BOLD

(to be) as bold as brass ('atrevit com el llautó') → ***(estar) més fresc que una rosa***, o ***fresc com un espàrrec / (ser) fort com un roure***, o ***fort com una roca***, ***fort com un Samsó****.*

- *She marched into the store, as bold as brass, and demanded her money back = Va entrar a la botiga,* ***fresca com una rosa****, i va reclamar els seus diners.*

L'adjectiu anglès *bold* significa 'valent' 'coratjós' 'intrèpit' 'audaç' i també 'fort'; d'ací l'exemple següent:

- *Vaig somriure. Deoch, el meu cor és més dur que el vidre. Quan ella hi clavi cops, comprovarà que és fort com el llautó → ... Quan ella hi clavi cops, comprovarà que és fort* ***com un roure****.*

LLEUGER – LIGHT

(to be) light as an arrow ('lleuger com una fletxa') → ***(ser) lleuger com una daina***, ***lleuger com una mostela***, ***lleuger com una mosca dins la mel***, ***lleuger com una palla***, ***lleuger com una ploma.***

- *I surt de la sala corrents, i el cavall, que fou bell i poderós, se'n va lleuger com una fletxa → I surt de la sala corrents, i el cavall, que fou bell i poderós, se'n va* ***lleuger com una daina****.*

NEGRE – BLACK

(to be) as black as your hat ('tan negre com el teu barret')[6] → ***tan negre com el carbó*** (o ***com l'atzabeja***), o ***negre com el sutge***, ***negre com el quitrà***, ***com la pega***, ***com un corb***, ***com el pecat***, ***com una gola de llop.***

- *Que la gent arribà a menjar pinyols d'olives i glans de roure, i fins i tot grans de brisa, que era llàstima de veure el pa tan negre com un barret, i la pobra gent no tenia un diner a causa dels pagaments del rei → Que la gent arribà a menjar pinyols d'olives i glans de roure, i fins i tot grans de brisa, que era (o feia) llàstima de veure el pa* ***tan negre com el carbó****...*

NET - CLEAN

(to be) clean as a whistle[7] ('net com un xiulet') → ***(ser) net com una patena,*** o ***net com un mirall, net com una plata.***

- *No obstant això, molts usuaris prefereixen un escriptori mínim o volen que el seu escriptori sigui tan net com un xiulet → No obstant això, molts usuaris prefereixen un escriptori mínim o volen que el seu escriptori sigui* ***tan net com una patena****.*

PLA - FLAT

(to be) as flat as a pancake ('pla com una crep[8]' 'pla com un crespell[9]') → ***(ser) pla com la mà,*** o ***pla com el palmell de la mà, pla com el call de la mà.***

---

5 El mot *cool* també té els significats de 'tranquil', 'serè', 'fantàstic'; per això trobem igualment els modismes comparatius *tan tranquil/fresc com un cogombre* i *tan guai com un cogombre*, que podrien correspondre a ***tan serè com un ull de gat*** (o ***un ull de peix***), o ***tan fresc com una rosa***, o ***tan alegre com un gínjol*** (o ***com un picarol, com un pinsà, com unes castanyoles***).

6 Val a dir que l'anglès té altres modismes comparatius amb el mot *black* amb un major grau d'ocurrències: *as black as (the) night, as black as ink, as black as coal*, *as black as pitch, as black as the ace of spades*, etc.

7 Potser variant de *clear as a whistle* ('nítid com un xiulet'), al·ludint al so pur i net d'un xiulet. Una versió més moderna d'aquest modisme és, segons el Cambridge Dictionary, *(as) clean as a (new) pin*.

8 Del fr. *crêpe*, substantivació femenina de l'adj. fr. ant. *cresp, crespe*, del ll. *crispus, -a, -um* 'arrissat, crespat'.

9 Bunyol prim de pasta dolça.

- *Els artistes en 3D són els mags de les belles arts perquè enganyen el públic fent-li creure que un objecte té profunditat quan, en realitat, és tan pla com una crep → Els artistes en 3D són els mags de les belles arts perquè enganyen el públic fent-li creure que un objecte té profunditat quan, en realitat, és tan* ***pla com la mà****.*

PRIM - THIN

(to be) as thin as a rake ('prim com un rastell'[10], 'prim com un rasclet'[11]) → ***(ser) prim -a com un fideu*** o ***prim com un fus, prim com una orella de gat***, ***prim com un tel de ceba, prim com un paper de fumar.***

- *Fischer, prim com un rastell i intensament concentrat, s'inclinava molt sobre l'escaquer mentre pensava la seva jugada → Fischer,* ***prim com un fideu*** *i intensament concentrat, s'inclinava molt sobre l'escaquer mentre pensava la seva jugada.*

- *No cal caure en estereotips: un entrenador d'aeròbic no ha de ser prim com un rasclet → No cal caure en estereotips: un entrenador d'aeròbic no ha de ser* ***prim com un fus****.*

POBRE - POOR

(to be) as poor as a church mouse ('pobre com un ratolí d'església') → ***(ser) pobre com una rata.***

- *Per descomptat, podria haver-me quedat al lloc de Bretanya fins que no s'acabés de resoldre, però això suposaria passar temps amb el pare, i jo no hi estava preparat. Ja m'havia empassat l'orgull i li he agraït que m'hagués salvat. «No era jo», va dir. «Em sap greu, però sóc pobre com un ratolí d'església» → ... «No era jo», va dir. «Em sap greu, però* ***sóc pobre com una rata****.»*

SEC /AVORRIT - DRY

(to be) dry as dust[12] ('sec com la pols') → ***(ser) avorrit/ensopit com una ostra,*** o ***avorrit com una sopa, (no tenir / sense) suc ni bruc***. El sintagma *dry-as-dust* s'usa com a adjectiu i vol dir 'avorrit -ida'.

- *Tret que jo sóc massa adust, sec com la pols, haptofòbic —em va dir n'Anacarsis → Tret que jo sóc massa adust,* ***avorrit com una ostra****, haptofòbic —em va dir n'Anacarsis.*

TREMPAT – FUNNY

(to be) as funny as a barrel of monkeys ('tan divertit com un barril de micos') → ***(ser) tan trempat com un orgue, o més trempat que un all, o trempat com un pèsol.***

- *Els cognoms dels àrbitres espanyols són divertits com un barril de micos → Els cognoms dels àrbitres espanyols* ***són trempats com un orgue****.*

VELL - OLD

(to be) as old as the hills ('vell com els turons') → ***vell com els camins***, o ***més vell que l'anar a peu***, o ***més vell que Adam.***

- *Sens dubte heu sentit a parlar d'hipèrboles, en què s'utilitza una exageració amb efectes retòrics, com ara és tan vell com els turons → Sens dubte heu sentit a parlar d'hipèrboles, en què s'utilitza una exageració amb efectes retòrics, com ara* ***és tan vell com els camins.***

VERMELL - RED

(to be / to become) red as a beetroot ('vermell com una remolatxa', 'vermell com un rave'[13]) → ***vermell com un tomàquet, vermell com una rosella, vermell com un perdigot, com un pigot***. L'anglès també pot dir *red as a tomato, red as a lobster* (*lobster* 'llagosta'), etc.

- *Tendre: Si no hi planteu un petit para-sol, tinc por que no se us torni tan vermell com un rave! → Tendre: Si no hi planteu un petit para-sol, tinc por que no se us torni tan* ***vermell com un tomàquet****!*[14]

10 Un rastell és una eina semblant a un rampí.
11 Un rasclet és un rascle petit, amb una maneta llarga i prima.
12 L'adjectiu *dry* 'sec -*a*' té també el sentit de 'mancat d'amenitat, d'humor' o sigui 'eixut de caràcter' (si es tracta d'una persona), com el català *sec -a*.
13 El mot *beetroot* (o, en l'anglès americà, *bleet*) significa 'remolatxa' i es fa correspondre també a vegades al mot català *bleda-rave* o *rave-bleda* (o *ravebleda* en el DIEC2) o bé simplement a *rave* (pròpiament, *radish*). Val a dir que en el British National Corpus (https://www.english-corpora.org/bnc/) no apareixen *red as a beetroot* ni *red as a beet*. L'anglès té altres modismes comparatius amb el mot *red* amb un major nombre d'ocurrències: *red as a beet, red as a lobster, red as a rooster, red as an apple, red as a tomato, red as a rose.*
14 *Cyrano de Bergerac*, monòleg del nas, escena 4, acte 1, trad. de X. Bru de Sala; cf. francès: «Faites-lui faire un petit parasol de peur que sa couleur au soleil ne se fane!»

Vegem ara un parell d'exemples en què el primer element no és un adjectiu sinó un verb:

MENJAR – EAT

to eat like a horse ('menjar com un cavall') → ***menjar com un llop***, o ***menjar com un bou***, ***menjar com una llima***, ***menjar com un ogre***, ***menjar com un trabuc***

- *Quan era adolescent, podia menjar com un cavall i la gent es va sorprendre → Quan era adolescent, podia **menjar com un llop** i la gent es va sorprendre.*

TROBAR-SE O SENTIR-SE – LOOK O FEEL

(look/feel) like a milion dollars ('com un milió de dòlars') → ***trobar-se / sentir-se la mar de bé***, o ***com el peix a l'aigua***, o ***trobar-se fantàstic*** (o ***magníficament***), ***tenir un aspecte fantàstic***. Ex.: *I came out of the hairdresser's feeling like a million dollars = Quan vaig sortir de la perruqueria **em trobava fantàstica**.*

- *No importa el clima en què us trobeu; el llapis de llavis us pot fer sentir com un milió de dòlars! → No importa el clima en què us trobeu; el llapis de llavis **us pot fer sentir la mar de bé**!*

Notem finalment que no sempre a un símil anglès correspon un símil català; així, per exemple, *as dead as (the dodo / a doornail / mutton)* equival a l'expressió *mort i ben mort*.

BIBLIOGRAFIA

Cambridge Dictionary (en línia).

Cambridge Word Selector. Anglès-català. Diccionari temàtic de l'anglès contemporani, Cambridge University Press, 1995.

DAC = Diccionari anglès-català, Enciclopèdia Catalana (en línia).

Dictionary of Idioms, John Sinclair (editor-in-chief), Collins Cobuild, Glasgow, [2]2002.

Espinal, M. Teresa, *Diccionari de sinònims de frases fetes*, Universitat Autònoma de Barcelona – Publicacions de la Universitat de València – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 2004.

Hevly, Martin Louis, *An idiom a Day. 366 dites angleses que corresponen a dites catalanes*», Parcir Edicions Selectes, Manresa 2020. També, https://visca.com/apac/dites/c/c.html

Jané, Albert, *Estudis de llengua catalana*, Institut de Llengua i Cultura Catalanes. Universitat de Girona, 2019.

Ruaix, Josep, *El català / 3*, Ruaix, Moià,[5] 1993.

Sobre el xampany i el cava

Albert Jané
Institut d'Estudis Catalans

Els xampanyers de Xampanya
són una gent molt estranya:
del xampany que fem aquí,
que és tan bo o millor que el llur,
adduint un fur absurd
ens priven de dir-ne així.

Efectivament. Del xampany que a la segona meitat del segle XIX es va començar a elaborar al nostre país per iniciativa del senyor Raventós de Can Codorniu, si la nostra informació és correcta, sempre n'havíem dit així, *xampany*, adaptació pràcticament homòfona del terme francès *champagne*, realitzada sense cap dificultat ni cap vacil·lació, contràriament al que s'ha esdevingut en l'espanyol, en què sempre s'ha vacil·lat entre els termes *champagne*, idèntic a l'original, *champán* i *champaña.*

El terme *xampany* ha servit durant més de cent anys per a designar una determinada beguda, prescindint del seu origen, és a dir, tant si s'havia elaborat a la Xampanya, a Catalunya o a qualsevol altre país. Sempre hi ha hagut llepafils i primmirats no exempts d'un cert grau d'esnobisme, com el nostre admirat Josep Pla, que han fet escarafalls del xampany autòcton i han declarat que l'únic que toleraven era el xampany francès. Però, això sí, invariablement se n'ha dit *xampany*.

En canvi, fa unes quantes dècades això va començar a canviar. Els productors de xampany francès, alarmats per la competència que els feia el que s'elaborava en altres països, van aconseguir que el terme *champagne* (i, cal suposar però no és segur, les seves possibles adaptacions a altres llengües) fos declarat, per un organisme internacional competent, denominació d'origen i, per consegüent, el seu ús comercial considerat il·legal, és a dir, prohibit en la comercialització del xampany produït fora d'un determinat territori de la regió francesa de la Xampanya. Fou aleshores quan els xampanyers catalans van adoptar el terme *cava* per a comercialitzar el seu producte.

Sense cap necessitat, obviant l'exemple tan clar del conyac, terme usat per tots els catalanoparlants sense cap vacil·lació, malgrat que té les mateixes limitacions legals que l'ús del terme *xampany*, es va començar a propugnar insistentment que també en el llenguatge corrent, en el parlar de cada dia, no subjecte a restriccions legals d'organismes internacionals, s'abandonés la denominació tradicional que ja tenia carta de naturalesa en la nostra llengua, i fos substituïda pel terme de nou encuny, creat a causa d'unes ineludibles imposicions legals. Amb una docilitat sorprenent, van ser molts els qui van acollir la proposta i se la van fer seva. I actualment els dos termes, *xampany* i *cava*, conviuen en la nostra llengua, cada un amb els seus defensors decidits i els seus adversaris estrenus.

El terme *xampany* ha servit durant més de cent anys per a designar una determinada beguda, prescindint del seu origen.

Teòricament, però només teòricament, el terme *xampany* designaria el produït a la regió de la Xampanya, i *cava* el produït al nostre país, amb una ignorància absoluta del produït en d'altres països, talment com si no existís. Però la realitat de la llengua, de l'ús real, no teòric, és que els qui, com uns anyells mansuets, han optat per l'ús de la paraula *cava* han prescindit totalment del terme *xampany*, com si fos un barbarisme abominable, un mot tabú, condemnat per la normativa lingüística més estricta. Que, com molts pretenen, es faci servir *xampany* per al xampany francès i *cava* per al xampany català, és rotundament fals. Els qui han optat pel terme *cava* diuen, quan cal, *cava francès.* I això no és inventat, és un fet real, observat repetidament. I, ben mirat, no pot ser sinó així. Si aleshores diguessin simplement *xampany*, ningú no entendria que es volen referir específicament a la beguda elaborada a la Xampanya, i si diguessin *xampany francès* seria admetre implícitament que també n'hi ha de no francès. Per això no poden sinó dir *cava francès.* Així mateix, considerat que *xampany* és un terme malsonant i maleït, vam arribar a sentir, ben bé dues vegades, en programes de Catalunya Música, que Mozart i Haydn s'havien jugat una ampolla de cava a veure qui componia primer una simfonia. I un titular del

diari *Avui* de fa un parell d'anys, en els darrers dies del president Trump, deia que aquest mandatari americà havia imposat uns severs aranzels per a la importació de vi i de cava. Un cas que es produeix repetidament, d'aquest rebuig del nostre terme tradicional, és el següent. Diem, per exemple, «Em van servir una copa de xampany», i no deixa de sorgir algú, que potser al cap del dia diu, no més de cinquanta, no, sinó més de mil vegades «Vale, vale», «Vale, vale», que té el desvergonyiment, la barra increïble de rectificar-nos dient: «Vols dir una copa de cava», sense pensar, ni per un moment, en la procedència, que ignora, d'aquella beguda que diem que ens van servir. És així: n'hi ha que passen el dia renegant i després volen ensenyar el catecisme al rector de la parròquia.

Ni teòricament, els qui propugnen, sense observar-ho ells mateixos en la pràctica, anomenar *xampany* el produït a la Xampanya i *cava* el produït a Catalunya, han resolt com se n'ha de dir del produït a d'altres països. Tenim entès que també se'n produeix a diversos llocs d'Espanya, Portugal, Itàlia, Califòrnia i segurament en altres indrets d'Amèrica. No s'hi val a dir que caldria saber com en diuen allà. Que en diguin com els convingui. De la mateixa manera que de la cervesa fabricada a Txèquia, Dinamarca o Suècia en diem *cervesa*, prescindint de com en diuen ells, cosa que ignorem, postulem que en català cal dir-ne *xampany.* Els qui no ho admetin, no tenen més remei que dir-ne *cava*. En un dels seus llibres de viatges, Josep Pla explica que una vegada, a Buenos Aires, amb les postres li van servir xampany i després cafè, sense esmentar la procedència de cap de les dues begudes. És obvi que no calia, que amb aquells dos termes en tenia prou.

En resum, si els nostres diccionaris han de definir els termes *xampany* i *cava* d'acord amb l'ús real de la llengua, prescindint de pressions externes, cosa que, tristament, sembla impossible, el resultat hauria de ser el següent:

XAMPANY n.m. Vi escumós criat en cava i elaborat segons el mètode de la Xampanya.

CAVA n.m. Xampany.

Com es resoldrà aquesta qüestió, a la llengua, és impossible de preveure. En matèria d'ús lingüístic no es poden fer prediccions. Però, veient, com veiem cada dia, que *oci* arracona *lleure*, *no només* aparta *no solament*, *El seu nom és Joan* fa recular *Es diu Joan, Lapera edicions* fulmina *Edicions Lapera*, *reafirmar* ha desplaçat *refermar* i *aus de presa* i *aus de corral* substitueixen *ocells de presa* i *aviram*, ens ho podem esperar tot.

Una casa d'entramat de fusta

Albert Jané
Institut d'Estudis Catalans

Durant molt de temps no hem sabut com traduir l'expressió del francès *une maison à colombage,* que trobàvem tan sovint en guies turístiques, grup nominal amb què es designen aquestes cases tan característiques i vistoses de certs països com França, Anglaterra, Alemanya o Suïssa, i amb algunes mostres escadusseres a casa nostra. El *Diccionari francès-català* d'Enciclopèdia Catalana, no sabent proposar cap equivalència catalana per a aquesta designació, explica el significat del mot *colombage: «*construcció consistent en una carcassa de fusta coberta amb materials d'obra lleugers (rajola, guix, etc)».

Els nostres viatgers, quan n'han parlat, ho han fet per mitjà de la seva descripció. Hem de parlar, en primer lloc, d'Antoni M. Alcover, que en el seu *Viatge a Alemanya i altres nacions* (1907) s'hi refereix repetidament: «Passam a les cambres de Luter, que formen un cos d'edifici separat, amb l'armadura de barrots de fusta, molt antic» (Wartburg); «Hi ha cases antigues molt pintoresques, i les modernes, que n'hi ha prou, ho són prou també; són baixes, predomina el sistema de barrots de fusta servint d'ossam de l'edifci» (Büdingen); «les cases totes de barrots de fusta i maons, en general molt netes i enllestides» (Waldensberg i altres poblets); «Predominen les cases d'armadura de fust: grans jàsseres amb barrots entrecreuats, i entremaliats de mil maneres, plens d'entrepanys de toes allà on no hi ha finestres, finestrons o portals» (Hildesheim); «Encara n'hi queden, de cases de barres i jàsseres de fust amb toes, molt pintoresques» (Ulm).

Estrasburg. Fotografia d'Albert Jané

Estrasburg. Fotografia d'Albert Jané

Les referències en els textos de Josep Pla, que tant va voltar per les terres on aquestes construccions són usuals, són més escasses i més poc precises. Potser la més evident que hem sabut trobar, parlant de Le Havre, és la següent (*El Nord)*: «És un barri de cases antigues i panxudes, lligades per una armadura de troncs enquitranats, amb unes menudes finestres amb cortinetes de quadrats blaus i rosa...» I, encara, és força probable que també s'hi refereixi quan en el mateix llibre, parlant d'Holanda, diu: «Poseu, amb els arbres i les cases, diversos colors de fusta, complement de les cases. Fusta de color de xocolata, fusta natural, fusta de color de carbassa.»

Ferran Soldevila, en el seu famós llibre *Hores angleses,* reeditat dins el volum *Al llarg de la meva vida,* parlant de Stratford-upon-Avon, la vila natal de Shakespeare, ens diu: «És una vila de prop de deu mil habitants, de carrers amples i nets, que semblarien completament moderns si no fos per les cases «halftimbered» (mig de fusta), que hi trobem de tant en tant.»

Tírvia. Fotografia de Jordi Mir

Més actualment, en *La lentitud del mar*, Enric Sòria, parlant de la ciutat alemanya de Trèveris o Trier, diu: «[...] una plaça àmplia, ben alemanya, de torres altes i cases adornades amb profuses decoracions de fusta.» És evident que no es tracta de decoracions, com diu Sòria, sinó d'uns entramats que constitueixen un element estructural de l'edificació.

No serà potser considerat inescaient d'afegir-hi un text de qui signa aquestes línies: «Entre dues cases antigues, amb les façanes dites de "colombages", mot que no té, que jo sàpiga, traducció catalana, caracteritzades per les bigues de fusta verticals i en diagonal a la façana, hi ha les taules d'un bar.» Aqueta anotació, referida a la ciutat de Foix, a l'Arieja, i datada el 1987, és del dietari *Tal dia farà l'any.*

I, encara, es podria completar aquest breu florilegi amb un fragment literari, d'un suggestiu conte de Jordi Sarsanedas, «Ale i síndria», que sembla referir-se, d'una manera inequívoca, al tipus de casa que comentem: «La Taverna dels Tres Porquets i del Rei Jordi és un cúbic entrecreuament de fusta fosca en forma de bigues, damunt de guix blanc; la boira l'envolta per tots els costats menys per un; per aquest costat, s'aferra a un turó que atalaia l'oceà els dies que la boira fa festa.»

Però actualment ja disposem, en la nostra llengua, d'un terme establert per a designar d'una manera inequívoca aquest tipus de construcció, molt rar però no inexistent del tot a Catalunya; *casa d'entramat de fusta.* És, com li correspon, el Termcat qui ha fixat aquest terme. Exactament, defineix *edifici d'entramat de fusta* n. m. «Edifici construït amb esquelet de fusta en el qual els forats s'han omplert amb un altre material». És evident que en lloc de *edifici* es pot dir perfectament *casa.* I aquesta designació ja apareix, que hàgim pogut localitzar, en un text literari, l'adaptació del poema *Faust,* de J.W. Goethe, del poeta Feliu Formosa: «En una d'aquelles ciutats alemanyes que tenen una enorme catedral de pedra vermellosa, les cases de teulades esmolades i façanes amb entramats de fusta...»

D'altra banda, no podem deixar d'indicar que el poeta i lingüista Josep Espunyes, coneixedor com ningú del parlar de l'Alt Urgell, on es troben alguns exemplars d'aquest tipus de construcció, ens indica algunes designacions que ha recollit en les seves minucioses enquestes entre la gent gran, los padrins i les padrines, que diu ell, del seu rodal: *una casa de cairons vistos, amb tramades en aspa, amb palmars o envans, amb la creu de sant Andreu*... Totes elles són prou escaients, però no hi ha dubte que en textos formals sempre serà recomanable de recórrer a la solució propugnada pel Termcat, a la qual podem atribuir valor normatiu. El Termcat indica també

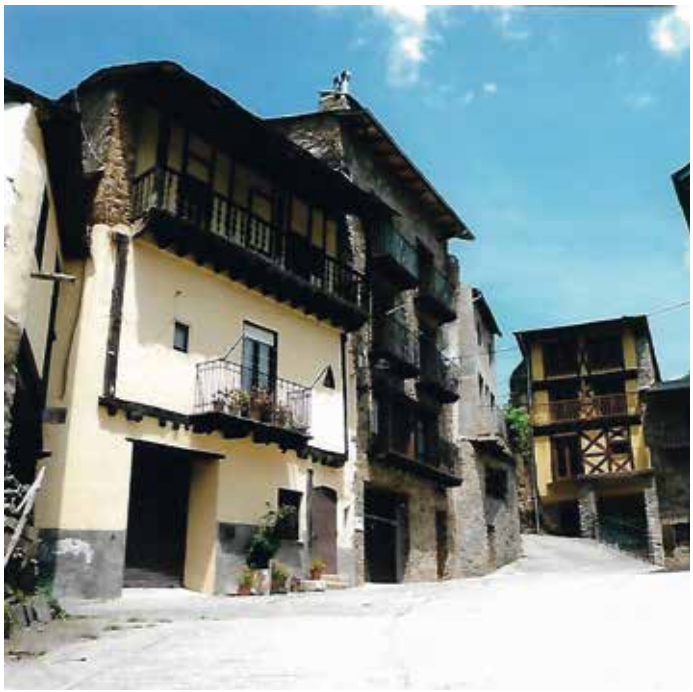

Castellbò. Fotografia de Jordi Mir

les formes en espanyol, *edificio de entramado de madera,* una solució paral·lela a la nostra, i en anglès, *half-timbered,* com ja indicava oportunament Ferran Soldevila. Escau de recordar que en una conversa sostinguda fa no gaires anys amb Germà Colon, l'il·lustre lingüista recentment traspassat, ens va explicar que una vegada havia preguntat al filòleg Rafael Lapesa com se'n deia, en espanyol, d'aquestes cases i aquest li havia contestat que no ho sabia. Hi podem afegir, encara, que en italià se'n diu *casa a graticcio*, i en alemany, *Fachwerkhaus*, que deu ser el terme principal, i *Giebelhaus*.

Curiosament, i insòlitament, a Barcelona mateix hi ha un notable exemplar d'aquest tipus de construcció, de casa d'entramat de fusta. Es tracta, com ja es comprèn, d'una casa moderna, resultat del caprici d'un propietari amb idees originals que, a l'hora de decidir el model de la torre que es va fer construir, va optar per aquest, talment com hauria pogut triar un xalet suís o una casa d'estil àrab. Es troba situada al peu de la muntanya del Tibidabo, no gaire lluny de l'actual Museu de la Ciència.

Castellbò. Fotografia de Jordi Mir

Foix de Sarrià
1886
PASTISSERIA
BOMBONERIA
CONFITERIA
GELATERIA

Foix de Sarrià
Major de Sarrià, 57
08017 Barcelona
Tel. 93 203 07 14 - 93 203 00 04

Pl. de Sarrià, 12-13
08017 Barcelona
Tel. 93 203 04 73 - Fax 93 280 65 56

www.foixdesarria.com

Bosch de la Trinxeria, sense fronteres

Andreu Salom i Mir

Quan la corona francesa s'emparà, il·legalment, de les terres nord-catalanes, arran del nefand Tractat dels Pirineus amb la corona castellana (1659), que posava fi a la guerra entre aquestes dues potències, les terres catalanes restaren migpartides. S'establí una nova frontera totalment artificial que separava catalans que sempre havien viscut sense interferències alienes, en un contínuum referencial vital. Magrat això, les relacions humanes entre el Nord i el Sud (per dir-ho així) continuaren, i era molt habitual que les famílies benestants de l'altre costat de l'Albera enviassin llurs fills a estudiar a Barcelona. Alhora, hi havia propietaris rurals nord-catalans que tenien terres a totes dues bandes de la frontera. Un d'aquests fou Carles Bosch de la Trinxeria (1831, Prats de Molló, Vallespir – 1897, la Jonquera, Alt Empordà), un dels prosistes més remarcables de la Renaixença, autor de la novel·la *L'hereu Noradell,* una obra clau en l'evolució de la novel·la catalana contemporània, en què hom retrata la crisi de valors que provoca la transgressió de la fidelitat a la terra, al patrimoni i també a la pàtria. Educat a França i iniciat en el comerç a Barcelona, fixà la seva residència a la Jonquera, des d'on controlava les seves terres de l'una i l'altra banda del Pirineu. Bon coneixedor de les contrades pirinenques, esdevingué guia i company d'excursionistes barcelonins, i fou a redós de llur influència que començà a escriure i plasmar en el paper els seus coneixements del folklore, de la vida i dels paisatges pirinencs. Bosch, amb fortes influències d'alguns novel·listes francesos, sobretot d'Honoré de Balzac, era ben conscient dels problemes de la creació d'una llengua literària i, per tant, de la consolidació d'una narrativa catalana, en uns anys anteriors a la reforma lingüística fabriana.

Preocupat especialment per la llengua literària catalana, l'autor nord-català escriví: «Ara eixa benvolguda llengua se desperta de sa llarga dormida; es troba endarrerida; la marxa progressiva de la vida social l'ha deixada endarrera […]. La nostra [llengua] ha sigut ferida pel llamp, la soca s'ha mig corsegat; més la nafra és ja cicatritzada; los tanys que posa vénen de bon terrer, i per igualar ses germanes neollatines, que ben poc li falta, demana el conreu de sos fills, llur ajuda; demana l'afany dels literats catalans de cap de brot, per a esbrinar los joiells literaris del temps passat, de quan estava en plena florida […]. / Nosaltres, humils escriptors, plens de bona voluntat i coral amor a nostra estimada pàtria catalana, fem tot lo que podem. Mes nostres esforços es topen amb la falta de bons diccionaris, de bones gramàtiques, que haurien d'ésser nostres guies per a portar-nos a la unitat tan desitjada de la llengua literària. / Deixem a cada provincia lo seu català vulgar, parlat pels pobles com lo parlaven nostres antepassats. Mes si volem que nostra llengua ocupi lo reng que li pertany en les llengües neollatines, fem-ne una llengua literària; tornem-li la seva riquesa, per cert ben igual a la de ses germanes.» I continua: «La influència literària de la llengua catalana creixerà en raó directa de nostra llibertat i autonomia política.»

Tot això ho deia un nord-català de soca-rel, descendent, per línia materna, de l'heroi Josep de la Trinxeria, que liderà la resistència a l'ocupació del país pels francesos. Per a ell era inconcebible la traïció als principis del terrer familiar, i per extensió de la nació catalana. La República francesa, al llarg de tot el segle xx, es preocupà cada cop més perquè aquestes actituds de lleialtat i fidelitat esdevinguessin, amb el temps, escasses i més poc rellevants. Fet i fet, les mesures coercitives per anorrear la llengua i cultura catalanes de totes les comarques de la Catalunya del Nord, foren tan coercitives com dramàticament eficaces. Milers i milers de nord-catalans ho patiren a la pròpia pell. Avui dia, l'assimilació d'aquest país català a França és gairebé total, i el món que va conèixer en Bosch de la Trinxeria, en aquelles contrades, ja fa molts d'anys que va deixar d'existir, almenys en la seva catalanitat genuïna.

Fonts consultades

L'hereu Noradell, de Carles Bosch de la Trinxeria (Ed. 62 i "la Caixa", dins Les Millors Obres de la Literatura Catalana, Barcelona 1979).
El Petit Llibre de Catalunya Nord, de Llorenç Planes i Montserrat Biosca (Edicions de l'Eriçó, Perpinyà 1978).
Viquipèdia.cat.

Museus a escena

Mes

Actors, actrius i comunicadors conviden a visitar els museus locals de la província de Barcelona amb els vídeos «Museus a escena».

Amb motiu del **Dia Internacional dels Museus** (18 de maig) la Diputació de Barcelona va estrenar els 10 primers vídeos de la sèrie **Museus a escena [Mes]** que donen a conèixer els equipaments que integren la Xarxa de Museus Locals, així com alguns dels elements patrimonials més rellevants que gestionen. Podeu veure'ls a tots a www.diba.cat/cultura/museus-a-escena.

Aquests vídeos estan protagonitzats per noms coneguts de l'escena i la comunicació de Catalunya, vinculats al municipi o a la comarca on pertanyen els museus que presenten, i ens conviden a visitar el patrimoni cultural del territori amb totes les mesures de seguretat vigents. Els guions estan escrits per dramaturgs i periodistes que s'han inspirat en l'experiència que aporta la visita a aquests espais.

Aprenent de puntaire, amb Mercè Pons - Tomàs Aragay (guió).
Museus d'Arenys de Mar
Pels carrers del centre d'Arenys de Mar, la Mercè fa via cap a l'edifici de l'antic Hospital Vell, seu del museu, on la fa petar sobre mocadors, mantellines i xals amb la Núria, una artista de les puntes de coixí.

Visitant la ciutat oculta, amb Anna Moliner - Victoria Szpunberg (guió).
Museu de Badalona
Un viatge en el temps que trasllada l'Anna a la Baetulo del segle I aC, on ressona el ritme de la vida quotidiana que Sèneca relata en les cròniques de Roma.

«In love» amb Cardedeu, amb Juliana Canet - Xavi Coral (guió).
Museu Arxiu Tomàs Balvey de Cardedeu
La Juliana està enamorada del seu poble —«el millor del món»— i del seu museu, fundat per un farmacèutic «col·leccionista compulsiu». Una invitació a visitar la seva la col·lecció i a descobrir la història de Cardedeu.

La poètica de les arts, amb Clara Segura - Josep Maria Miró (guió).
Museus d'Esplugues de Llobregat
La visita als Museus d'Esplugues fa venir ganes de poesia a la Clara, que, tot recitant Salvat- Papasseit, Rusiñol i alguns refranys populars, ens convida a viatjar per la ceràmica i les arts decoratives.

Una bombolla en el temps, amb José Corbacho - Mercè Sarrias (guió).
Museu de l'Hospitalet
En José Corbacho visita el cor antic de la seva ciutat fins a arribar als tres edificis que integren el Museu de l'Hospitalet, plens d'art, història i memòria.

El riu de la vida, amb Lluís Soler - Victoria Szpunberg (guió).
Museu del Ter
En Lluís fa memòria contemplant el pas del Ter per Manlleu, davant del museu, a la plaça de les Dones, on imagina la vida d'aquella fàbrica, reflex d'una societat industrial, inquieta i desperta.

La màquina del temps, amb Peyu - Josep Maria Miró (guió).
Museu Arqueològic de l'Esquerda
Des del jaciment arqueològic de l'Esquerda de Roda de Ter, en Peyu ens explica, en 90 segons, 2.500 anys d'història. Del segle VII aC fins al 1314. Dit i fet.

On les pedres parlen, amb Francesc Orella - Xavi Coral (guió).
Museus de Sant Cugat
Més que de la filosofia, en Francesc és un apassionat de la història, una història que ens ajuda a entendre el món en què vivim, ja sigui passejant pel claustre del monestir o descobrint l'arquitectura del celler modernista.

Moltes vides en un sol museu, amb Jordi Martínez - Mercè Sarrias (guió).
Museu Torre Balldovina
Si visqués a Santa Coloma de Gramenet, al segle III aC en Jordi seria iber; a l'època medieval faria de pagès, i a principis del segle passat hi aniria a estiuejar.

Secrets d'actor, amb Pere Arquillué - Xavi Coral (guió).
Museu de Terrassa i Museu Tèxtil de Terrassa
Sempre que passeja pels diferents espais del Museu de Terrassa, en Pere s'imagina en la pell de diversos personatges, vestit com cal per a cada època amb el vestuari del Museu Tèxtil.

El museu més gran de Catalunya

La Xarxa de Museus Locals de la Diputació de Barcelona és l'eina de coordinació de 64 museus i equipaments patrimonials de 51 municipis de la província de Barcelona. Des de l'Oficina de Patrimoni Cultural de l'Àrea de Cultura s'ofereixen serveis de: documentació de col·leccions; conservació i restauració; central de préstec i compres conjuntes; assessorament, estudis i projectes; formació i reciclatge; producció i itinerància d'exposicions; difusió i comunicació, i d'accessibilitat a través del programa «La mirada tàctil».
Trobareu més informació a **www.diba.cat/cultura/museus-a-escena**.

Joaquim Arenas i Sampera ens acosta Joan Triadú (I)

David Pagès i Cassú

Joaquim Arenas i Sampera (Mataró, 1938), mestre i pedagog, és conegut, entre moltes altres facetes, per ser un dels artífexs de l'escola catalana i un dels principals impulsors del Programa d'Immersió Lingüística.

Podem afirmar que, fins a la República, incloent-hi el període de guerra civil, Catalunya gaudí d'una escola que tenia un reconeixement important, tot i que mai no disposà d'un sistema educatiu propi. A partir del 1978, amb la Generalitat provisional i el nou Estatut d'Autonomia, es pogué reprendre la tradició catalana d'educació i aplicar un model que ha estat admirat arreu.

L'escola catalana esdevingué una realitat gràcies a la suma de molts factors, persones i institucions. Sense el compromís social, l'esforç del Govern de la Generalitat, el treball de milers de mestres i professors que van desenvolupar la seva funció amb un plus de responsabilitat..., no hauria estat possible la seva implantació. Joaquim Arenas, situat en un lloc de treball estratègic, fou una de les persones que més contribuïren a fer-la possible. En parlem en aquesta entrevista, com també, i de manera especial, d'una persona que ell conegué molt bé: Joan Triadú i Font (1921-2010), activista cultural, crític literari, escriptor i pedagog, de qui enguany commemorem el centenari del naixement.

L'equip pedagògic de la Delegació d'Ensenyament Català (DEC) d'Òmnium Cultural. D'esquerra a dreta, Enric Larreula, Ernest Sabater, Joaquim Arenas, Carme Alcoverro i Josep Pasqual, a la seu del passeig de Gràcia de Barcelona, a finals dels anys seixanta (Fotografia: fons de Joaquim Arenas)

Arenas ens obre també la seva motxilla personal, on porta moltes alegries i desencisos, coneixences i experiències... esforços, lluites nobles, vivències... i, sobretot, compromís, estimació i esperança envers la llengua catalana i el seu futur.

Com i en quines circumstàncies es van conèixer amb Joan Triadú?

Essent mestre de Cabrera de Mar, els anys seixanta, vaig veure la necessitat d'introduir el català com a matèria d'ensenyament a l'escola. Vaig fer el curs de trameses per correspondència, que eren vint i gens fàcils, elaborades per Jaume Vallcorba. Les trameses eren de la Junta Assessora per als Estudis de Català (JAEC), que fou creada el 1961, justament per a formar mestres i atorgar certificats que acreditessin el coneixement suficient de la llengua. Hi vaig fer el curs i em vaig presentar als exàmens per obtenir els Certificats Elementals i Mitjà. Cal dir que, justament en aquells exàmens, celebrats al CICF, a la Via Augusta (Barcelona), vaig conèixer Joan Triadú, que, al cap i a la fi, era el gestor i organitzador de tot aquell engranatge de la JAEC. Aquell dia el vaig saludar, però sobretot vaig poder capir per primera vegada la dimensió patriòtica que ell donava a aquell acte d'examinar i que va expressar molt clarament en les seves

Joaquim Arenas, Carme Alcoverro i Josep Pasqual, a la seu del passeig de Gràcia de Barcelona, a finals dels anys seixanta (Fotografia: fons de Joaquim Arenas)

Joan Triadú a la inauguració del local del Centre d'Influència Catòlica Femenina (CICF) l'any 1961 (Fotografia: fons de Joaquim Arenas)

paraules de salutació. Més endavant vaig començar a fer classes presencials, orientades per la JAEC, inicialment a l'escola de Sant Feliu de Cabrera de Mar i més tard, en els anys seixanta, a l'escola de Santa Anna de Mataró.

L'any 1969, incorporat laboralment a l'escola de Sant Gregori de Barcelona, la professora Lluïsa Coromines li va oferir la possibilitat d'impartir unes classes extres de català nocturnes a la Biblioteca Valls i Taberner de Santa Coloma de Gramenet. La matrícula i el nombre d'alumnes era tan elevada que no hi cabien i varen arribar a la conclusió que els alumnes havien de fer el català a l'escola…

En efecte. Aquestes classes, fetes encara sota la prohibició que les escoles ensenyessin el català, es feien en centres cívics i en biblioteques, i el professorat era contactat per la Diputació de Barcelona o per Òmnium Cultural, és a dir, de manera totalment anòmala. Aquesta activitat a la Biblioteca de Santa Coloma em feia constatar, cada vegada més clarament, que el lloc on s'ha d'ensenyar la llengua del país ha de ser l'escola, la institució on s'eduquen tots els ciutadans. Durant el franquisme, però, res no era normal; en canvi, semblava normal la repressió de la cultura i la llengua que patíem. Es tenia per normal allò que no ho era. Tanmateix, la gent, els pares, fins i tot de poblacions engrandides per la immigració, veien que saber el català era un actiu per als seus fills i les classes a la Biblioteca Valls i Taberner i tantes altres tenien una gran acceptació i demanda, tot i el menyspreu de l'administració educativa franquista.

El desenvolupament del pla de treball de Santa Coloma de Gramenet, que es va anar estenent per tot el Principat, devia ser una obra sense precedents feta per una entitat privada.

Vull remarcar, primer de tot, la capacitat de recepció que Joan Triadú va tenir del nostre pla de treball per a Santa Coloma. Tant és així que la professora Coromines i jo mateix gairebé no gosàvem ni presentar-lo, perquè sabíem que suposava un capgirament de la situació de l'ensenyament del català. Temors que es van esvair en veure el gran acolliment i suport donat per Triadú. La nostra proposta d'organitzar les classes de català per a tots els nens i nenes, i de fer-les dins el marc escolar, amb un o més professors estables a cada escola, amb un nombre d'hores fixes setmanals, era un somni i un decidit pas endavant que havia de ser aprovat per la Junta d'Òmnium Cultural abans d'aplicar-lo a Santa Coloma i, sobretot, d'estendre'l per tot Catalunya. Això comportava la despesa més important feta mai per aquesta associació privada i una acció sense precedents a Europa. Tenir el suport, l'ajuda, l'assessorament de Triadú,

Joan Triadú al menjador de l'escola Thau de Barcelona (Arxiu fotogràfic Escola Thau de Barcelona)

incondicionalment al nostre costat, era l'única possibilitat de fer-ho realitat.

Estem ben convençuts que el devien tenir...

Sempre i a tota hora. La Junta d'Òmnium va entendre perfectament l'esforç que se'ls demanava d'aportar diners i de cercar subvencions arreu, i van abonar el nostre pla, que ja havia esdevingut la proposta de Joan Triadú, sobretot perquè aquesta junta la formaven homes de gran vàlua i patriotisme. Un cop aprovat per Òmnium, i abans que res, havíem de veure si els professors, que fins aleshores feien classes a les escoles i als centres culturals, acceptarien i acollirien satisfactòriament aquell pla, que era certament revolucionari, el qual implicava, pel cap baix, tres compromisos nous per part del professorat de català, poc nombrós en aquell moment.

Quins eren, aquests tres compromisos?

En primer lloc, s'havien de comprometre a complir les condicions que assumien les escoles que gaudien de les classes de català d'Òmnium Cultural (fer un mínim de dues hores per grup classe i setmana); en segon lloc, havien d'acceptar el repte de la continuïtat durant més d'un curs escolar, i, en darrer lloc, els professors havien d'assumir el compromís d'assistir quinzenalment a uns seminaris de formació gratificats econòmicament, però a molt baix preu. Les condicions econòmiques del professorat també van canviar notablement, tot i que no hi havia cap institució pública que ho sufragués: rebrien un pagament mensual, segons les hores convingudes per a cada escola i segons el nombre de grups classe. Aquesta situació laboralment equiparable a les condicions laborals dels empleats d'una empresa, malgrat ser precàries, exigien més professionalitat i fou un fenomen absolutament inèdit, en disposar d'un grup important de professors que rebien la seva retribució d'una associació privada, sense ànim de lucre i amb un objectiu propi d'una administració pública. Per a exposar aquest pla als professors, a l'abril de 1971 es va celebrar una reunió al Palau Dalmases. Certament, l'acceptació rebuda fou notable.

Ens ho pot concretar una mica més?

En aquesta reunió tothom volia més i millors condicions, però allò era el màxim possible que podia afrontar una entitat privada; evidentment, no es podia ni parlar de la Seguretat Social. I es va començar

a posar fil a l'agulla, organitzant que el professorat anés escola per escola a oferir les classes de català dins l'horari escolar per al curs 1971-72, tal com havia suggerit en Joan Triadú. Els anys següents es van anar eixamplant les àrees d'acció i es va passar a cobrir la ciutat de Barcelona, que es va dividir per districtes, com ara Sants, les Corts, la Barceloneta, el Bon Pastor, i es va estendre també a altres municipis, sobretot del cinturó industrial i allà on hi havia delegacions d'Òmnium Cultural. De fet, quan la Generalitat es va poder fer càrrec de l'ensenyament reglat del català, hi havia gairebé 250.000 alumnes que estaven cursant català a les seves escoles, gràcies a Òmnium. Aquesta efemèride no té cap precedent i per això vam ser admirats i, fins i tot, imitats més enllà del nostre país.

Ens agradaria portar l'entrevista cap als punts d'implicació de Joan Triadú en la tasca de vostè respecte a la incorporació del català a l'escola i a l'ensenyament formal. Parli'ns, per exemple, de la Delegació d'Ensenyament del Català (DEC).

La incorporació del català a l'escola en l'ensenyament formal, així com l'aplicació del model d'escola catalana, han estat els fets més importants de la història de l'educació a Catalunya, no en dubti, i aquesta és una afirmació de Joan Triadú. A la DEC es va anar elaborant no solament una estructura que permetés arribar a tots els infants catalans, sinó que també es va fer una tasca ingent de recopilació didàctica per a l'aprenentatge de la llengua catalana, en contextos escolars, alguns, molt complexos per la composició sociolingüística de l'alumnat. Paral·lelament a aquesta elaboració pedagògica, també hi va haver un treball sistemàtic de reflexió de com havia de ser l'escola d'aquest país sense estat, que havia mantingut la llengua malgrat la repressió continuada. Així, la DEC va anar vestint el concepte d'escola catalana seguint les directrius anunciades per Alexandre Galí al Centre de Lectura de Reus en els anys trenta del segle passat. I s'acabà definint aquest model d'escola, la qual ha de ser catalana en llengua, continguts i actituds respecte a la cultura pròpia. I a final dels anys setanta el concepte ja estava definit i es començava a aplicar en uns pocs centres escolars privats. Així, el president Tarradellas, quan va arribar, es va informar del tema i va voler que la Generalitat assumís el projecte de catalanització escolar de la DEC —no va voler fer foc nou— i es va valer d'aquell projecte sòlid per a estructurar l'ensenyament de la llengua, i en la llengua, a les escoles de Catalunya.

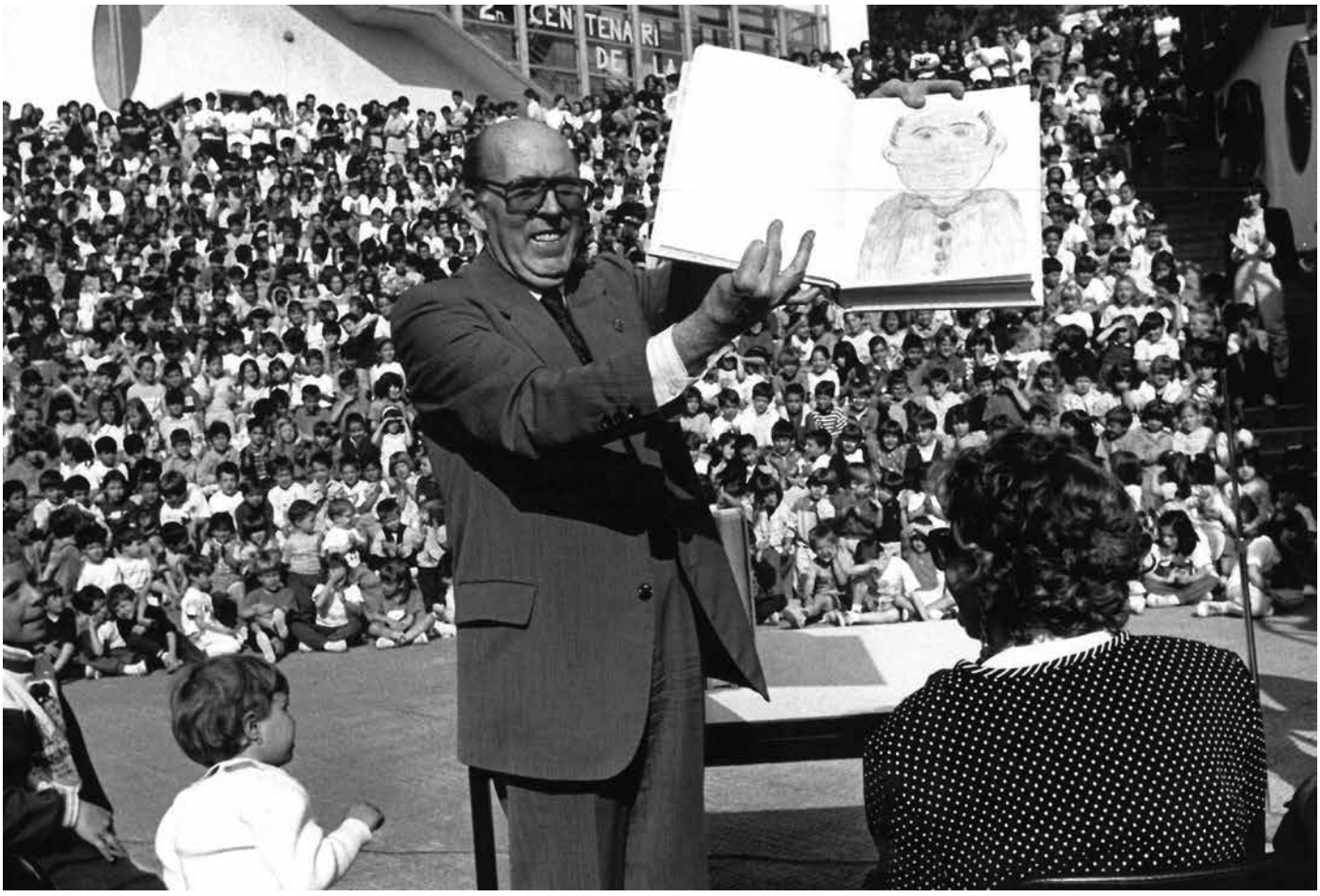

Joan Triadú durant l'homenatge de l'Escola Thau pel Premi d'Honor l'any 1992 (Arxiu fotogràfic Escola Thau de Barcelona)

Joaquim Arenas i Joan Triadú (a la dreta) al lliurament dels premis Baldiri Reixac de l'any 1981 (Fotografia: fons de Joaquim Arenas)

I aquí és on hem de situar el pas de vostè a la Generalitat...

Sí. La cosa va anar de la següent manera: Triadú, pel seu prestigi, va ser qui va establir contacte amb la Generalitat provisional i amb el president Tarradellas. Em va cridar i em va dir: «Arenas, has d'anar a la Generalitat. El president Tarradellas vol que els que treballeu a la DEC passeu a les organitzacions de govern.» No volia pas integrar-me a la Generalitat, perquè el president Tarradellas, a l'exili, havia criticat molt Òmnium Cultural i jo, en aquell moment, em sentia molt implicat en la tasca de recuperació encetada. I va afegir: «Tu hi pots aportar el concepte d'escola catalana en llengua i continguts; potser algú altre que hi vagi potenciarà el bilingüisme.» M'ho va fer replantejar tot i, finalment, no vaig gosar negar-m'hi ni menystenir aquesta proposta, que em va fer abandonar la DEC, però que va fer possible aprofitar tot allò que s›havia fet des d'Òmnium per a les escoles i que s'apliqués des de la Generalitat en benefici de tots els ciutadans.

La Llei General d'Educació de 1970 fou una alenada d'aire fresc per a la llengua catalana en el marc escolar...

Representa la gran porta d'entrada després del franquisme. Tanmateix, a Catalunya, en aquests anys de tardofranquisme, ja hi havia un important moviment de conscienciació i d'incipient reivindicació del català com a llengua pròpia. Així hem de recordar la celebració, el 1968, de l'Any Fabra, que commemorava l'aniversari de la mort del Mestre. Aquest esdeveniment va remoure el país a favor de l'ensenyament del català i de la imperiosa necessitat d'incorporar-lo a la vida acadèmica i social, després de la repressió franquista i, anant més enllà, després de la repressió borbònica des del 1714. Dos anys més tard, arriba la Llei del 70, molt llargament debatuda

al Congrés i molt ben estructurada i adaptada a la modernitat. Aquests trets ajuden a entendre el motiu pel qual, en la llei, es tracten amb certa delicadesa les anomenades *lenguas vernáculas*, a les quals cinc anys més tard es deixarà treure el cap en el currículum escolar. De fet, fins a l'any 1975 no apareix en una disposició espanyola una tènue permissivitat de l'ensenyament del català. I fins al Reial Decret de 1978 no es regula l'ensenyament del català obligatori i la possibilitat de l'ensenyament en català com a llengua vehicular. Tanmateix, la Llei del 70 indica un canvi de signe respecte al tractament de les llengües minoritzades de l'Estat espanyol, però res no hauria estat possible sense el treball contundent fet per la societat civil, sense les associacions culturals, sense la clandestinitat, sense la DEC, sense la JAEC, sense alguns, pocs, «Joans Triadús» treballant incansablement.

Com definiria, amb poques paraules, el model d'escola catalana?

És un model que va ser concebut a partir de la tradició pedagògica que es manifestà durant la Segona República, i es va anar configurant per part dels mestres més compromesos durant el franquisme i la transició. Un model educatiu que havia d'estar al servei del poble català, de la llengua i la cultura pròpies, a fi de permetre la cohesió social en un país que havia rebut moltíssima immigració i una repressió cultural enorme. La definició d'aquest model és ben simple: una escola catalana en llengua, continguts i actituds, que respongués a les necessitats dels ciutadans i de la societat catalana. Dit d'una altra manera, l'escola d'un país s'ha de desenvolupar en la llengua del país.

Des del moment actual, i passats gairebé quaranta anys des de l'inici de la seva aplicació, quina valoració en fa, del seu desenvolupament?

L'escola catalana, per definició, havia de facilitar a tots els infants els mateixos recursos i capacitats necessàries per a poder-se desenvolupar socialment i personalment com a ciutadans de Catalunya. Això, en Joan Triadú ho tenia molt clar i ens ho va ensenyar. Aquest principi essencial era impossible d'assolir en la situació sociolingüística i cultural tan diversa que existia entre uns barris i uns altres, com també entre unes famílies i unes altres. L'única manera de fer-lo possible era l'aplicació del Programa d'immersió lingüística que vàrem aplicar a les escoles amb més alumnat no-catalanoparlant familiar. Per part del Govern de la Generalitat es va impulsar aquest canvi substancial, que implicava tota l'educació en

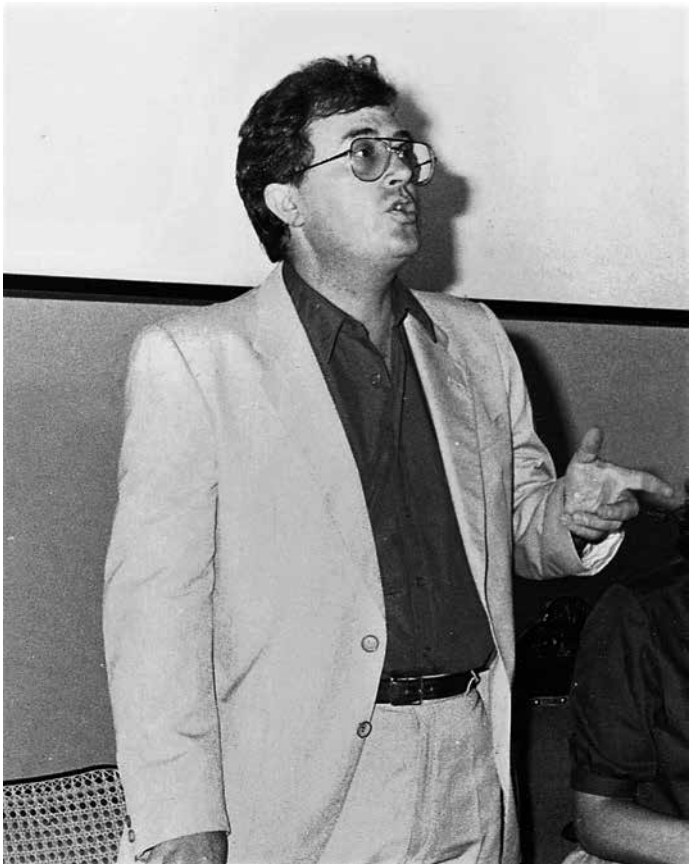

Joaquim Arenas a les jornades del Servei d'Ensenyament del Català (SEDEC) a Sitges l'any 1983 (Fotografia: fons de Joaquim Arenas)

pes i que va significar fer del català la llengua d'escola per a tothom. Per això es van fer una sèrie de tasques imprescindibles per a aconseguir aquesta transformació pedagògica: seminaris d'assessorament per als mestres, edició de material didàctic, reciclatge de mestres i professors, etc.

Què en queda, d'aquell entusiasme?

Aquest entusiasme, que va durar molts anys, amb l'entrada en vigor de noves lleis orgàniques d'educació ha anat deixant d'existir, sobretot per part de l'administració educativa. L'interès per mantenir aquest tresor que entre tots havíem construït ha restat al carrer, per desgràcia; la desídia i la poca decisió per mantenir viu aquest projecte han fet que comencés una època de decadència, que particularment m'entristeix, perquè crec fermament que cal tornar-lo a revitalitzar com un model i exemple que ha estat únic a Europa. Penso que si ara en Joan Triadú conegués la situació, compartiria la meva apreciació i segur que reivindicaria aquell model i aquell programa d'immersió que el van fer possible, i tornaria a lluitar per impulsar-lo en el context actual; no debades va dir: «El fet més important de la pedagogia catalana, de Llull ençà, ha estat el programa d'immersió.»

Els palíndroms

Daniel Ruiz-Trillo

Des de fa molts segles, la gent juga amb les paraules, als Països Catalans i arreu del món. Hi ha un munt de llibres, guies, diccionaris i enciclopèdies que en parlen. De fet, en els darrers vint anys ha esdevingut gairebé una ciència, tota una manera de viure, àdhuc de comunicar-se. Dins els jocs lingüístics, els que sovintegen més són els jocs de paraules, com ara els dobles sentits, els palíndroms, els anagrames, els acròstics, els pentavocàlics, etc. En català, un dels mestres ludolingüistes capdavanters a l'hora d'acostar els jocs verbals a la gent és Màrius Serra. En aquesta secció, parlarem d'un joc cada vegada i n'anirem veient les possibilitats didàctiques i pedagògiques, sobretot de cara a ajudar els mestres i els ensenyants de català i tothom qui vulgui aprendre la nostra llengua.

Els palíndroms, font de plaer

Un palíndrom és un capicua, és a dir, una paraula, frase o sintagma que es pot llegir tant de dreta a esquerra com d'esquerra a dreta, i que hi diu el mateix. Vegem-ne alguns exemples:

- *Català a l'atac*
- *Tot*
- *Adoben, neboda*
- *La ruta natural*
- *La col local*
- *Té tara, baratet*
- *Inútil elit uní*
- *L'edifici fidel*
- *Suaus*

Com a exemples, són curiosos, perquè la gent hi pot trobar un sentit, malgrat que potser a vegades no en té cap. Això fa dels capicues una immensa font de plaer, justament perquè no serveixen per a res ni són útils, sinó que senzillament s'empren per a jugar amb la llengua, res més.

El palíndrom a l'aula

Una de les maneres més brillants de seduir l'alumnat i de fer-li estimar el llenguatge i, per tant, la llengua és la d'introduir cada dia un capicua a l'aula. Primer, l'escrius a la pissarra i expliques que és capicua, l'ensenyes i que tothom ho vegi i que quedi clar. Un cop ja els tens guanyats, en pots ensenyar un de diferent a cada sessió i relacionar-lo amb un conte o amb una anècdota. Segurament crearàs un ambient distès que farà més fàcil la classe i la unió i la cohesió entre tots els seus membres, i alhora els desvetllaràs l'interès per la llengua. A partir d'aquí, l'alumnat també en pot cercar, individualment o per grups, i també els poden relacionar amb un petit relat. Un possible tercer pas, molt adient per a cursos de nivell avançat, seria fer una llista de paraules monosíl·labes que siguin capicua, com ara:

- *nan*
- *tot*
- *mam*
- *nen*
- *rar*
- *pop*
- *cuc*

Els noms de l'alumnat

Després d'haver introduït els palíndroms a classe i de regalar-ne un cada setmana, ja pots anar a més enllà i demanar entre l'alumnat si algú té cap nom o cognom —o coneix ningú que en tingui— que sigui capicua. De ben segur, a classe hi haurà algú que en tindrà un, com ara:

- *Anna*
- *Pep*
- *Bob*
- *Otto*

També en pots demanar, cercar o crear amb noms i cognoms, tant de reals com d'imaginaris, a vegades barrejant el nom d'un amb el cognom d'un altre: *Noel León, Ramon Omar*... Si vols, pots aprofitar-ho per a demanar noms palindròmics d'alguna persona famosa, com ara la ballarina Sara Baras.

Menú palindròmic

Un nivell més avançat seria el d'encoratjar els alumnes a fer murals, cartells o blogs o padlets digitals amb palíndroms, amb diverses activitats al

voltant del tema. Un exercici reeixit sempre que l'he fet és el de crear un menú de restaurant que contingui només plats palindròmics, com ara:

- *Nero Loren*
- *O coco o coco*
- *Arròs a la sorra*
- *Sugus*
- *Llet al clatell*

A part de fer-los venir salivera, és una bona manera de fer-los riure, perquè poden sortir plats molt divertits, integrats en una cuina ben peculiar.

Relat palindròmic

Un nivell encara més avançat seria fer-los escriure un relat que contingui un mínim de deu o cinc paraules capicua, a partir dels quals ells han de bastir una història que tingui sentit i que alhora tingui com a eix vertebrador aquests mots palindròmics. Aquests contes poden ser presentats al concurs de Sant Jordi de l'escola o bé poden ser penjats al web de l'institut o al blog de l'assignatura, encara que siguin només alguns de triats pel mestre.

Ets un gran palindromista?

També pots proposar de crear carnets —o currículums— de palindromista, és a dir, de fans dels capicues. Aleshores, ells s'inventen personatges «frickies» que podrien formar part d'aquesta gran comunitat. Per exemple, un tal *Pep* que té un cotxe *Civic*, que gasta el *mínim*, que és soci del gimnàs *my gym,* que tothora menja *Sugus* i que té una mútua anomenada *Axa*, una filla que es diu *Anna* i un gos que es diu *Otto*.

Palíndrom

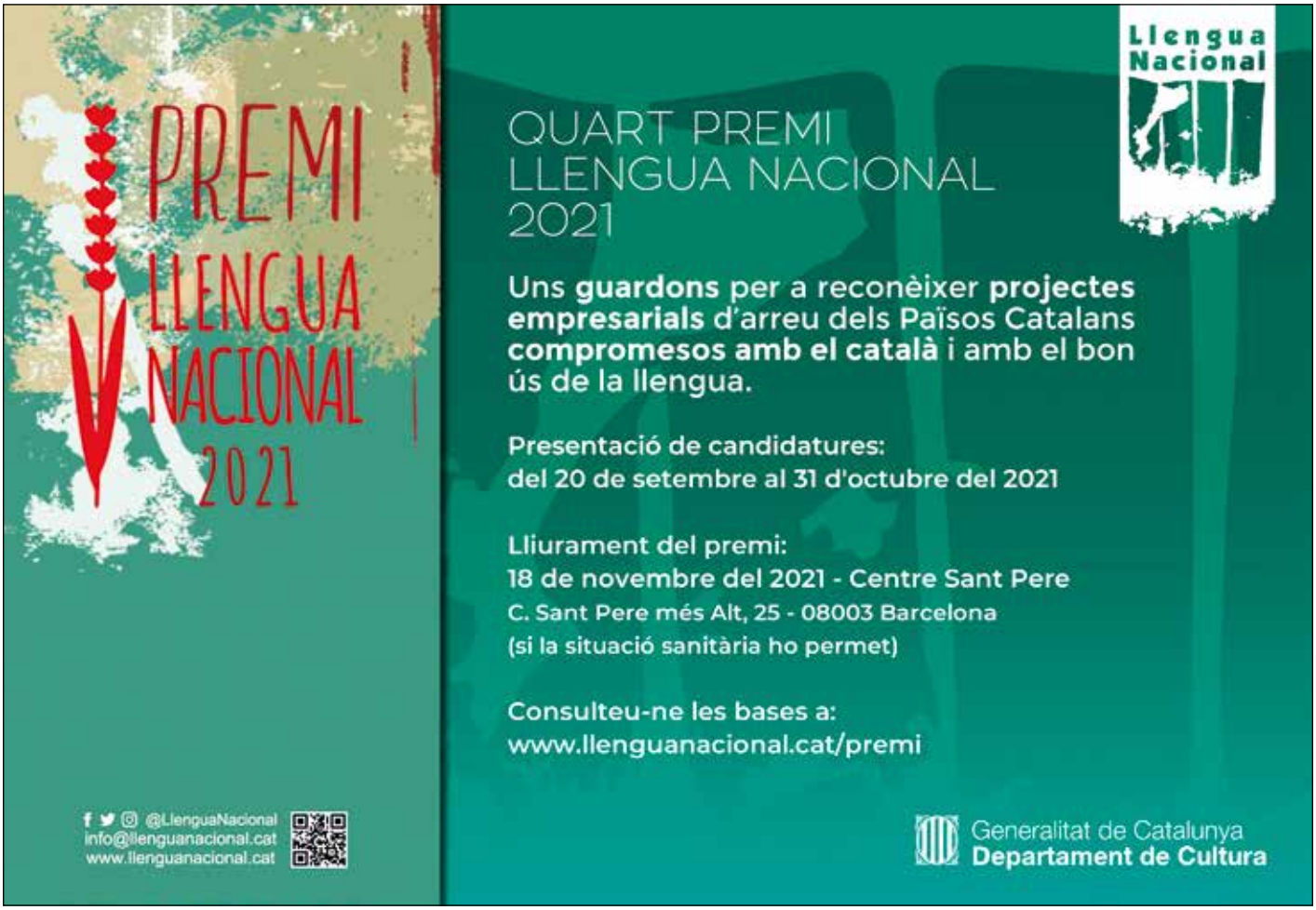

El tercer «Parlem-ne!» virtual

Amb el Principat d'Andorra i el Principat de Catalunya, la taula rodona del cicle «Parlem-ne!» celebrada el dia 30 de juny en format virtual va cloure el bloc dedicat a l'estat de la llengua en els diferents territoris de parla catalana.

Per Andorra, la filòloga Marta Pujol, cap del Servei de Política Lingüística del Govern andorrà, ens explicà d'una manera molt detallada què indiquen les estadístiques sobre l'ús del català mitjançant l'estudi *Coneixements i usos lingüístics de la població d'Andorra* (1995-2018), que s'actualitza cada quatre anys. Si bé destacà el gran l'avantatge que tenen a Andorra —el català és l'única llengua oficial—, lamentà que, malgrat que el percentatge de població que no l'entén és insignificant, quan algú es dirigeix a algú en castellà, l'interlocutor, majoritàriament, canvia de llengua, un mal costum que solen tenir la majoria dels catalanoparlants i que no ajuda gens a aconseguir la integració dels parlants de l'altra llengua.

També mostrà l'evolució del català en l'atenció al públic en l'Administració i la sanitat, en bancs, companyies d'assegurances i gestories, botigues, transport públic i grans magatzems; segons els indicadors, ha disminuït lleugerament, llevat del cas dels bancs, les companyies asseguradores, les gestories i el petit comerç.

Així mateix ens donà a conèixer les diverses accions del Servei de Política Lingüística per a promoure el català en tots els àmbits (campanyes com «Aquí, en català. Atreveix-t'hi!» o inspeccions i actuacions per a fer complir la legislació lingüística) i apuntà que en el 2020 es van rebre el doble de queixes per incompliment de la Llei d'ordenació de l'ús de la llengua oficial que les presentades en el 2019, gràcies a una campanya informativa de drets lingüístics. Altres iniciatives són la recent publicació del *Llibre blanc de la cultura* pel que fa a la llengua o la intenció de crear el Consell Nacional per la Llengua i un pla nacional de la llengua que impliquin no solament el Govern sinó tota la societat.

Per Catalunya, el professor Miquel Àngel Pradilla, director de la Xarxa Cruscat de l'Institut d'Estudis Catalans i president de la Societat Catalana de Sociolingüística, ens il·lustrà a bastament sobre la situació general en aquest territori.

Assegura que la llengua millora en funció del grau de sobirania política, de la disposició de poder i de la voluntat d'exercir-lo. Opina que a Andorra van saber reaccionar a temps; en canvi, a Catalunya, un territori important, les polítiques lingüístiques no han tingut els efectes esperats. Per aquest motiu, creu que ara és ja el moment d'establir un nou model de política lingüística.

El document *Usos lingüístics* que ens mostrà indica que els parlants inicials de català no arriben a un terç i els de castellà passen de la meitat, xifres que es deuen a la demografia. Precisament el darrer punt de l'apartat final, «La transmissió del català», conclou: «L'avenç del català en la transmissió no és suficient per a compensar les importants immigracions.»

Marta Pujol i Miquel Àngel Pradilla, amb Màriam Serrà moderant l'acte

Ara bé, Pradilla, tot i ser conscient que la situació actual és preocupant, considera que el pitjor moment ja l'hem passat i insisteix, sobretot, que cal construir el futur.

Us recomanem que visualitzeu aquesta taula rodona pel nostre canal de YouTube.

Miralls i mirallets sagrats

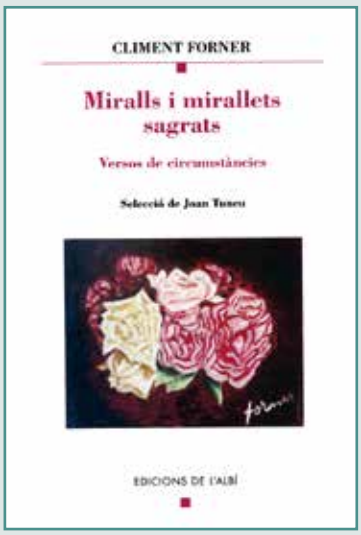

CLIMENT FORNER
Miralls i mirallets sagrats. Versos de circumstàncies
Selecció i justificació de Joan Tuneu
Edicions de l'Albí
Berga, 2020
330 pàgines

Climent Forner i Escobet (Manresa, 1927) és un gran poeta vivent, autor d'una ingent producció poètica i de gran qualitat. Recentment, amb l'ajuda de Joan Tuneu (professor berguedà jubilat), ha publicat el poemari *Miralls i mirallets sagrats*, en què recull una sèrie de «versos de circumstàncies». D'entre els centenars de composicions d'aquest tipus estampades, Tuneu n'ha seleccionades 254. Tractant-se, com he dit, d'un gran poeta, aquestes composicions, encara que hagin tingut un objectiu diguem-ne menor, no deixen de posseir una alta qualitat literària i per això valia la pena que fossin compilades en un volum a l'abast del públic.

El professor Tuneu ha distribuït els poemes en diferents apartats, segons si es referien a bateigs, a primeres comunions, a casaments, a nadales, a defuncions, etc. I val a dir que ho ha fet molt bé, amb uns títols per a cada apartat molt suggestius, amb una tria que evita repeticions, amb un equilibri de temes, etc.

Perquè el lector en tingui un tast, reproduïm un sonetí deliciós (p. 56), referent a una primera comunió a Montserrat l'any 1956: «Oh Verge bruna / de Montserrat, / en caritat / doneu-me una // petita engruna / del Pa sagrat / d'immaculat / color de lluna. // Captaire só; / fins ara no / he fet fortuna. // Hauré refús? / Deu-me Jesús, / oh Verge bruna.» I ara un sonet de temàtica mística, digne de sant Joan de la Creu, referent a una vocació religiosa i compost en 1955 (p. 169): «La meva orella s'ha alegrat al dring / clar de la teva veu i dels teus passos / a la remor suau... Amat, ja vinc! / Mirra abundant destil·len els meus braços. // Ardidament avanço fins que et tinc / i en l'abraçada refonem els llaços, / mentre l'Amor va percaçant els cinc / sentits rebels, els cinc xacals voraços. // Sóc teva ja per sempre! Jardí clos, / amb tendres assutzenes on pastures, / sols Tu, l'Anyell, Font d'aigües pures! // Oh joia nupcial! Fugim, Espòs; / fugim, rompudes les mortals maromes, / devers el pujolar de les aromes.» I encara recomanem, per les seves escaients anàfores, el poema de la p. 109, com també, per la seva inspiració en la temàtica i la mètrica del nostre clàssic medieval Ausiàs Marc, el poema de la p. 170.

Literàriament, doncs, aquest nou recull de Climent Forner és de gran qualitat i arrodoneix la seva trajectòria creadora. Ara bé, com que fem aquesta ressenya en una revista de llengua, anotarem algunes característiques que afecten aquest aspecte.

Per començar, ens ha agradat, personalment, que en la publicació d'aquests versos fornerians s'hi continuï emprant la normativa fabriana dels accents diacrítics, amb evident facilitat per a la lectura i la comprensió. I aprofitem l'avinentesa per a demanar una vegada més a l'Institut d'Estudis Catalans que reconsideri la dràstica supressió de diacrítics adoptada fa una mica més de quatre anys. Tots hi guanyaríem.

Pel que fa a la fonètica, trobem bé que Forner empri la llicència poètica anomenada sinèresi en la pronúncia de noms que majoritàriament s'articulen amb diftong. Això dóna als seus versos més naturalitat. En són exemples *gràcies* i *gràcia* (escandits *grà-cies*, *grà-cia,* pp. 194, 206 i 249), *Església* i *Esglésies* (escandits *Es-glé-sia*, *es-glé-sies*, pp. 175, 178, 207, 206 i 283), *victòria* i *glòria* (escandits *vic-tò-ria* i *glò-ria*, p. 250), *milió* i *pàtria* (escandits *mi-lió* i *pà-tria*, p. 254). Pel que fa la pronúncia de la conjunció *però* quan s'ha d'articular en una sola síl·laba (com a la p. 236), aconsellaríem que s'escrivís *p'ro*, a fi d'evitar males lectures, mètricament parlant.

Pel que fa a altres parts de la gramàtica i del lèxic, també trobem bé la forma *Emaús* (p. 191, en lloc de la forma forçada *Emmaús*), el nom *xampany* (pp. 115, 234 i 247, molt més poètic que el neologisme *cava*), la locució *en quant* (p. 245, en lloc del gal·licisme *en tant que*) i el nom *estela* (p. 265, en lloc de *deixant*, *solc*, etc., que sovint resulten poc còmodes).

En canvi, com en la pràctica totalitat dels llibres (sobretot els editats en català, llengua en una situació difícil), en aquest poemari també s'hi han esmunyit errates i errors, que caldria esmenar en una possible segona edició, però que el bon lector ja sap corregir instintivament.

En resum, ens felicitem que s'hagin recollit en un volum aquests «versos de circumstàncies» que ens fan conèixer més bé les diverses facetes de Mn. Climent Forner, poeta de raça a qui desitgem que ens acompanyi encara per molts anys.

JOSEP RUAIX I VINYET

Punts de venda

Llengua Nacional

Alibri Llibreria
C. de Balmes, 26
08007 Barcelona
www.alibri.es

La Ciutat Invisible
C. de Riego, 35-37
08014 Barcelona
www.invisible.coop

Llibreria Documenta
C. de Pau Claris, 144
08009 Barcelona
documenta-bcn.com

Llibreria Fan Set
C. de Sant Ferran, 12
46001 València
www.octubre.cat/llibreria_fanset.php

Llibreria Les Voltes
Pl. del Vi, 2
17004 Girona
www.lesvoltes.cat

Llibreria Universitat
C. del General Güell, 8
25200 Cervera
editor.comerçlocal.cat
free/llibreria17/llibreria-universitat

Bonpreu Esclat
Malla, Girona, Olot, Sabadell, Sant Cugat i Terrassa
www.bonpreuesclat.cat

Papereria llibreria Papi
C. de la Llibertat, 18
08800 Vilanova i la Geltrú
papereria-llibreria-papi2.webnode.es

Llibreria Calders
Ptge. de Pere Calders, 9
08015 Barcelona
www.facebook.com/lacalders

Llibreria Drac Màgic
C. de Jeroni Antich, 1
07003 Palma
www.llibreriadracmagic.net

Llibreria Gaudí
C. de la Galera, 12
43201 Reus
llibgaudi.wordpress.com

Llibreria Quart Creixent
C. d'en Rubí, 5
07002 Palma
www.quartcreixent.cat

La llibreria
7, plaça Joan Payrà
66000 Perpinyà
www.llibreriacatalana.cat/ca/

Llibreria Claret
C. de Roger de Llúria, 5
08010 Barcelona
www.claret.cat

Llibreria La Ploma
C. de Sicília, 332
08025 Barcelona
www.laploma.org/cat

Llibreria Sauret
C. del Carme, 14
25300 Tàrrega
www.llibreriasauret.es

Saltamartí Llibres
C. del Canonge Baranera, 78
08911 Badalona
www.saltamarti.cat

Quiosc Santa Anna
Pl. Santa Anna, s/n
08301 Mataró
www.facebook.com/quiosc.santa.anna

→ **per internet** iQUIOSC.cat
www.iquiosc.cat/llengua-nacional

Cooperativa Abacus
http://abacus.coop

“Canviar de resposta és evolució, canviar de pregunta és revolució”

Jorge Wagensberg

Trobaràs tot això i molt més a VIA Empresa, el mitjà econòmic i empresarial de referència en català. Els reptes de la nova economia i l'anàlisi diària de l'actualitat.

VIAempresa

www.viaempresa.cat

Visita el web, subscriu-te al newsletter diari
i segueix les nostres xarxes per estar ben informat.

Relat
Recerca
Reflexió
Realitat
Resposta
Revista

Per gaudir, entendre i aprendre.
Les revistes t'acompanyen sempre, per fer camí.

appec
editors de revistes i digitals

L'APPEC representa les editorials de revistes
i mitjans digitals en llengua catalana.

Més de 200 capçaleres de 30 temàtiques diferents.

www.iquiosc.cat